

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ СТУСА

СТОРОЖУК СЕРГІЙ КОСТЯНТИНОВИЧ

Допускається до захисту:

в.о. завідувача кафедри

історії та археології

д. і. н., професор

_____ Н. Р. Темірова

« ____ » _____ 2024 р.

ПОХОВАЛЬНІ ОБРЯДИ АЦТЕКІВ

Спеціальність 032 – Історія та археологія

ОП «Публічна історія»

Кваліфікаційна (Магістерська) робота

Науковий керівник:

Литвиненко Р. О., д.і.н., професор,

професор кафедри історії та археології

Оцінка: ____ / ____ / ____

Голова ЕК: _____

Струкевич О. К., д. і. н., проф.

Вінниця – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. Релігія та міфологія	5
Розділ 2. Артефакти та міфологія	20
Розділ 3. Філософія, обрядові тексти	26
Розділ 4. Санта Муерте, нова традиція Мексики	60
Розділ 5. День мертвих	72
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	78
ДОДАТОК	83

АНОТАЦІЯ

Сторожук. С. К. Поховальні обряди ацтеків. історія та археологія, Публічна історія, ДонНУ ім. Василя Стуса, Вінниця, 2024.

Ціль дослідження – знайти взаємозв'язок між сучасними обрядами та традиціями мексиканців та давніх ацтеків; аналіз джерел, та логічно продумувати зв'язки; те що всеж таки присутність традиційних обрядів ацтеків присутня більше серед почитачів Санта Муерте, тобто тих хто почитає смерть, та предків, що фактично досталь логічно нас підводить, до того що ми розуміємо серед якого верстви населення більше зберігалось традицій;

Ключові слова: Мезоамерика, ацтеки, нуа, Міктлан, Кетцалькоатль, Санта Муерта, Шибальба.

ANNOTATION

Storozhuk. S. K. Aztec funeral rites. history and archeology, Public history, DonNU named after Vasyl Stus, Vinnytsia, 2024.

Targeted research to identify the relationships between modern rites and traditions of Mexicans and ancient figures; analyze the source, logically think through the connections; that is, the fact that traditional rites of action are still more present among the admirers of Santa Muerte, that is, those who worship death and ancestors, which in fact quite logically leads us to the fact that we want to preserve the more traditional among a certain segment of the population;

Keywords: Aztecs, Nua, Mictlan, Quetzalcoatl, Santa Muerte, Xibalba, Mictlan.

ВСТУП

Актуальність теми: вона актуальна тому, що зараз казати так ям вон

Об'єкт дослідження: похороні пам'ятки ацтеків.

Предмет дослідження: поховальні обряди ацтеків та їхні звичаї.

Мета магістерської: дослідити та виявити час, коли все почалося змінюватися в ацтецькому суспільстві, зокрема в поховальних обрядах.

Завдання дослідження: дослідження проблеми зміни ацтецьких обрядів та традицій, та їх виділення.

Наукова новизна: наукової новизни як токої немає, але є можливість краще дослідити цю тему, щоб відкрити щось більш цікаве.

Науково-практична значущість: допоможе краще проаналізувати зміни традицій та зміни обрядів, щоб зрозуміти причини цих трансформацій.

Розділ 1

РЕЛІГІЯ ТА МІФОЛОГІЯ

Релігія ацтеків була синкретичною, поглинаючи елементи багатьох інших мезоамериканських культур. По суті, вона поділяла багато космологічних переконань ранніх народів, зокрема майя, наприклад, що нинішня Земля була останньою в серії творінь і що вона займала положення між системами з 13 небес і 9 підземних світів. Видними в ацтекському пантеоні були Уїцілопочтлі, бог війни; Тонатію, бог сонця; Тлалок, бог дощу; і Кетцалькоатль, Пернатий Змій, який був частково божеством і частково героєм культури. Людські жертвоприношення, зокрема шляхом пропонування серця жертви Тонатію, зазвичай практикувались, як і кровопускання. З ацтекською релігією був тісно пов'язаний календар, на якому ґрунтувався складний цикл ритуалів і церемоній, якими займалися жерці. Календар ацтеків був загальним для більшої частини Месоамерики, і він включав сонячний рік із 365 днів і священний рік із 260 днів; два річних цикли, що йдуть паралельно, дали більший цикл у 52 роки.

Ацтеки мали чотири міфологічні ери: (1) Сонце Води, яке було знищено потопом, (2) Сонце Землі, яке було знищено землетрусом, (3) Сонце Вітру, яке було знищено гігантом, і залишився лише Кетцалькоатль, пернатий змій, який пророкує знищення Землі вітром і еволюцію людей на мавп, і (4) теперішнє Сонце Вогню, яке закінчиться загальним пожежею. Кетцалькоатль, який пережив епоху Вітряного Сонця, приніс людям цивілізацію. Ця міфологія, яка була основою обрядового життя, підтримувалася церемоніальним священиком, але існували також загальні народні казки, які нагадували казки інших корінних культур Північної Америки.

Ці міфи розкривають дві глибоко вкорінені концепції. Одним з них було переконання, що Всесвіт нестабільний, що смерть і руйнування постійно

загрожують йому. Інший наголошував на необхідності жертвопринесення богам. Завдяки самопожертві Кетцалькоатля стародавні кістки Міктлану, «Місця смерті», народили людей. Таким же чином були створені сонце і місяць: боги, зібравшись у темряві в Теотіуакані, розвели величезний вогонь; двоє з них, Нанауацін, маленьке божество, вкрите виразками, і Тецизтекатль, багато прикрашений коштовностями, кинулися у полум'я, з якого перший вийшов як сонце, а другий як місяць. Тоді сонце відмовилося рухатися, якщо інші боги не дали йому своєї крові; вони були змушені пожертвувати собою, щоб прогодувати сонце. призначених державою для певних храмів.) Крім того, існувало кілька ступенів священиків. Як зазначалося вище, священики утримували низку шкіл, або калмекаків, де навчалися сини знаті та деякі простолюдини. Більшість послухників зрештою залишили священство і виконували економічні та політичні функції; інші залишилися, приєдналися до священства на постійній основі і жили в калмекаці.

Такий же синкретизм виявляли вірування ацтеків щодо потойбічного світу та життя після смерті. Старий рай бога дощу Тлалока, зображеного на фресках Теотіуакана, відкрив свої сади для тих, хто помер від утоплення, блискавки або внаслідок прокази, водянки, подагри чи легеневих захворювань. Вважалося, що він став причиною їх смерті і відправив їхні душі в рай. Дві категорії померлих піднялися на небо як супутники сонця: Quauhteca («Люди-Орли»), до яких входили воїни, які загинули на полі бою або на жертвовному камені, і торговці, які були вбиті під час подорожі в далекі краї. місяць; і жінки, які померли під час народження своєї першої дитини і таким чином стали Cihuateteo, «Божественними жінками». Усі інші мертві спустилися до Міктлану, під північними пустелями, місця проживання Міктлантекутлі, бога смерті в масці скелета. Там вони мандрували чотири роки, поки не прибули до дев'ятого пекла, де й зовсім зникли. Померлим жертви приносили через 80 днів після похорону, потім через рік, два, три і чотири роки. Тоді будь-який зв'язок між мертвими і живими був розірваний.

Але воїни, які перетнули небеса в світі сонця, вважалося, що повернуться на землю через чотири роки як колібри. Казали, що Сіуатетео з'являлися вночі на перехресті і вражали перехожих паралічем.

Світогляд ацтеків лише невелику частину поступався людям у схемі речей. Людська доля була підпорядкована всемогутньому tonalpohualli (календарний круг); життя в потойбічному світі не було результатом жодного морального судження. Обов'язком людини було боротися і вмирати за богів і за збереження світового порядку. Крім того, у повсякденному житті домінували чаклунство, прикмети та віщі. Те, що такий песимістичний погляд мав співіснувати з чудовим динамізмом ацтекської цивілізації, саме по собі є видатним досягненням. Уїцілопочтлі, ацтекський бог сонця та війни, одне з двох головних божеств ацтекської релігії, часто представлений у мистецтві як колібри або орел.

Ім'я Уїцілопочтлі є однокореневим словом науатль huitzilin, «колібри», і orochtli, «лівий». Ацтеки вважали, що мертві воїни перевтілюються в колібри, і вважали південь лівою стороною світу; таким чином, його ім'я означало «воскрешений воїн півдня». Його інші імена включали Xiuhpilli («Бірюзовий принц») і Totec («Наш Господь»). Його нагваль, або маскування тварини, був орел.

Мати Уїцілопочтлі, Коатлікуе, є одним із аспектів багатовимірної богині землі ацтеків; вона зачала його, зберігаючи в грудях клубок пір'я колібри (тобто душу воїна), що впав з неба. За переказами, Уїцілопочтлі народився на горі Коатепек, поблизу міста Тула.

Тула, стародавня столиця толтеків у Мексиці, мала велике значення приблизно з 850 по 1150 рік нашої ери. Хоча його точне місце розташування невідоме, археологічні розкопки поблизу сучасного міста Тула в штаті Ідальго були наполегливим вибором істориків. Археологічні залишки поблизу сучасної Тули зосереджені в двох кластерах на протилежних кінцях невисокого хребта. Останні дослідження показують, що первісна міська територія охоплювала

щонайменше 3 квадратних милі (приблизно 8 квадратних кілометрів) і що місто, ймовірно, мало населення в десятки тисяч. Головний громадський центр складається з великої площі, яка з одного боку обмежена п'ятиступінчастою храмовою пірамідою, яка, ймовірно, була присвячена богу Кетцалькоатлю. Інші споруди включають палацовий комплекс, дві інші храмові піраміди та два майданчики для м'яча. Інший великий громадський центр стоїть на протилежному кінці хребта. Головна храмова піраміда і пов'язані з нею конструкції втілюють стилістичні характеристики тульської архітектури. Незважаючи на невеликі розміри, піраміда була дуже прикрашена. Сторони п'яти терас були вкриті розмальованими та скульптурними фризами маршируючих котячих і іклах, хижих птахів, що пожирають людські серця, і людських облич, що висувуються з роззявлених щелеп змій. Сходи з південного боку вели до розкішного двокімнатного храму на вершині. Передня кімната підтримувалася чотирма колонами у вигляді прямих воїнів у жорсткій позі, кожна заввишки 15 футів (4,6 метра) і прикрашена рядом дуже специфічних прикрас тіла та спорядження, що представляють тульський стиль. До південної основи піраміди була прибудована ще одна особливість тульської архітектури — великі муровані коридори з колонадами та плоскими дахами, що спиралися на десятки мурованих колон.

Вузькою алеєю від головної піраміди храму відділені часткові залишки того, що, можливо, було палацом правителя Тули. Розкопки складаються з трьох великих залів. Кожна, мабуть, мала низьку лавку, розміщену вздовж внутрішніх стін (з виступаючими тронами посередині), центральний заглиблений світловий колодязь і велику кількість колон для підтримки плоского дерев'яного та кам'яного даху.

Загалом мистецтво та архітектура Тули демонструють різочу подібність до Теночтітлану, столиці ацтеків, а художні теми вказують на близьке зближення

релігійної ідеології та поведінки. Фактично, багато вчених вважають, що уявлення ацтеків про себе як про воїнів-жерців бога Сонця було безпосередньо запозичено від жителів Тули.

Повертаючись до теми Уїцілопочтлі. Брати Уїцілопочтлі, зірки південного неба (Центзон Уїцнауа, «Чотириста жителів півдня»), і його сестра Койолшаукі, богиня місяця, вирішили вбити його. Він перешкодив їхній змові та винищив їх своєю зброєю, *xīuh coatl* («бірюзова змія»). Уїцілопочтлі представлений як божество, яке керувало тривалою міграцією ацтеків з Ацтлану, їхньої традиційної батьківщини, до долини Мехіко. Під час подорожі його образ у вигляді колібрі несли на плечах жерці, а вночі було чути його голос, який віддавав накази. Таким чином, згідно з командою Уїцілопочтлі, Теночтітлан, столиця ацтеків, була заснована в 1325 році нашої ери на невеликому скелястому острові в озері долини Мехіко. Перша святина бога була побудована на місці, де священики знайшли орла, який стояв на скелі та пожирав змію, образ настільки важливий для мексиканської культури, що він зображений на національному прапорі Мексики. Послідовні правителі ацтеків розширювали святилище до року Восьми Рід (1487), коли імператор Ауїцотль освятив вражаючий храм.

Ацтеки вважали, що бог сонця потребує щоденного живлення (*tlahtiliztli*) у формі людської крові та сердець, і що вони, як «люди сонця», повинні були забезпечити Уїцілопочтлі його харчуванням. Жертовні серця приносили сонцю *quauhtlehuanitl* («орел, який піднімається») і спалювали в *quauhxicalli* («ваза орла»). Воїнів, які загинули в бою або принесли в жертву Уїцілопочтлі, називали кваутека («люди орла»). Вважалося, що після смерті воїни спочатку стали частиною блискучої свити сонця; потім через чотири роки вони назавжди залишилися в тілах колібрі.

Верховний жрець Уїцілопочтлі, Кетцалькоатль Тотек Тламаказкі («Пернатий змії, жрець нашого Господа») разом із верховним жерцем бога

Тлалока був одним із двох голів духовенства ацтеків. 15-й місяць церемоніального року Панкецалістлі («Свято прапорів із дорогоцінного пір'я») був присвячений Уїцілопочтлі та його лейтенанту Пайналю («Той, хто поспішає», названий так тому, що священик, який уособлював його, біг, очолюючи процесію навколо місто). Протягом місяця воїни та ауіаніме (куртизанки) танцювали ніч за ніччю на площі перед храмом бога. Військовополонених або рабів купали у священному джерелі в Уїцілопочко (сучасний Чурубуско, поблизу Мехіко), а потім приносили в жертву під час або після процесії Пейналя. Священики також спалили величезного змія з кори, який символізував основну зброю бога. Нарешті, зображення Уїцілопочтлі, зроблене з меленої кукурудзи (кукурудзи), було урочисто вбито стрілою та розділено між священиками та послухниками; юнаки, які їли «тіло Уїцілопочтлі», були зобов'язані служити йому один рік.

Зображення Уїцілопочтлі зазвичай показують його у вигляді колібри або як воїна в обладунках і шоломі з пір'я колібри. За схемою, подібною до тієї, що зустрічається у багатьох колібри, його ноги, руки та нижня частина обличчя були пофарбовані в один колір (синій), а верхня половина його обличчя була в інший (чорний). Він носив вишуканий головний убір із пір'ям, розмахував круглим щитом і бірюзовою змією.

Тонатіух, у мезоамериканській релігії, божество сонця Науа п'ятої й останньої ери (П'яте Сонце). У більшості міфів мезоамериканських народів науа, включно з міфами ацтеків, ері Тонатіу передували чотири ери, кожна з яких закінчувалася катастрофічним руйнуванням. Тонатіух, або Оллін Тонатіух, асоціювався з орлом (на сході та заході сонця), а в ацтекських версіях — з божеством Уїцілопочтлі.

Ацтеки дивилися на Тонатіу як на бога, якому постійно загрожують жажливі завдання, пов'язані з його щоденним народженням на сході сонця, його смертю кожного заходу сонця та величезними зусиллями, які він докладає до щоденної

подорожі небом. Згідно з традиціями ацтеків, вважалося, що самі боги практикували добровільні жертвоприношення, спочатку щоб створити Тонатію, а потім, щоб нагодувати його та підбадьорити на його шляху по небу. Поклоніння Тонатію, чие існування потребувало людської крові та сердець, включало мілітаристські культи та практику частих людських жертвоприношень для забезпечення увічнення світу.

Тонатію зазвичай зображують кольоровим диском. Найбільше він відомий тим, що зображений у центрі ацтекського календаря з орлиними кігтями, що стискають людські серця.

Тлалок, ацтекський бог дощу. Зображення бога дощу в своєрідній масці з великими круглими очима та довгими іклами відносяться принаймні до високогірної культури Теотіуакан (3-8 століття нашої ери). Його характерні риси були разюче схожі на риси бога дощу майя Чака того ж періоду.

За часів ацтеків (14-16 століття) культ Тлалока, очевидно, вважався надзвичайно важливим і поширився по всій Мексиці. У ворожбитських календарях Тлалок був восьмим володарем днів і дев'ятим володарем ночей.

П'ять місяців 18-місячного ритуального року були присвячені Тлалоку та його колегам-божествам, Тлалоке, які, як вважалося, живуть на вершинах гір. Дітей приносили в жертву Тлалоку першого місяця — Атлкауало, а третього — Тозозтонтлі. Протягом шостого місяця, Ецалквалізтлі, жерці дощу обрядово купалися в озері; вони імітували крики водоплавних птахів і використовували магичні «туманні брязкальця» (ayauhchicauaztli), щоб викликати дощ. 13-й місяць, Тереилхуїтлі, був присвячений горі Tlaloque; маленьких ідолів з амарантової пасти ритуально вбивали і з'їдали. Подібний обряд проводився на 16-му місяці, Атемоцтлі.

Тлалок був одним із головних божеств землеробських племен центральної Мексики протягом багатьох століть, поки войовничі північні племена не

вторглися в цю частину країни, принісши з собою астральні культи сонця (Уїцілопочтлі) і зоряного нічного неба (Тецкатліпока). Ацтекський синкретизм поставив і Уїциліпочтлі, і Тлалока на чолі пантеону. Теокаллі (Великий храм) у Теночтітлані, столиці ацтеків, підтримував на своїй високій піраміді два святилища однакового розміру: одне, присвячене Уїцілопочтлі, було пофарбоване в білий і червоний кольори, а інше, присвячене Тлалоку, було пофарбоване в білий і білий кольори. блакитний. Верховний жрець бога дощу, Кецалькоатль Тлалок Тламаказкі (Пернатий змії, жрець Тлалока) правив з титулом і рангом, рівними титулу і рангу верховного жерця бога сонця.

Тлалока не тільки дуже шанували, але й дуже боялися. Він міг наслати дощ або спровокувати посуху та голод. Він кинув блискавку на землю і викликав нищівні урагани. Тлалоке, як вважалося, міг посилати на землю різні види дощу, благотворного або згубного врожаю. Вважалося, що деякі хвороби, такі як водянка, проказа та ревматизм, викликані Тлалоком та його колегами-божествами. Хоча померлих, як правило, кремували, тих, хто помер від однієї з особливих хвороб, потонув або вдарила блискавка, ховали. Тлалок подарував їм вічне й блаженне життя у своєму раю, Тлалокані.

З Тлалоком була пов'язана його супутниця Чальчіутлікуе («Та, що носить нефритову спідницю»), також звана Матлалкуейе («Та, що носить зелену спідницю»), богиня прісноводних озер і струмків. Чальчіутлікуе, ацтекська богиня річок, озер, струмків та інших прісноводних водойм. Дружина (у деяких міфах сестра) бога дощу Тлалока, в ацтекській космології вона правила четвертим із попередніх сонць; за її правління вперше почали використовувати кукурудзу. Як і інші божества води, її часто асоціювали зі зміями. Не слід плутати з Чальчіутлікуе Уїкстоціуатль (Соляну Пані), богиню солоної води, гільдії солівників і розпусних жінок.

Кецалькоатль, (від науатль quetzalli, «перо хвоста птаха кетцаль [Pharomachrus mocinno]» і coatl, «змія»), Пернатий Змій, одне з головних божеств стародавнього мексиканського пантеону. Зображення пернатої змії зустрічаються ще в цивілізації Теотіуакан (3-8 століття нашої ери) на центральному плато. У той час Кецалькоатль, здається, був задуманий як бог рослинності — божество землі та води, тісно пов'язане з богом дощу Тлалоком.

З імміграцією науа-мовних племен з півночі культ Кецалькоатля зазнав кардинальних змін. Подальша культура тольтеків (9-12 століття), зосереджена в місті Тула, наголошувала на війні та людських жертвоприношеннях, пов'язаних із поклонінням небесним світилам. Кецалькоатль став богом ранкової та вечірньої зірки, а його храм був центром обрядового життя в Тулі.

За часів ацтеків (14-16 ст.) Кецалькоатль шанувався як покровитель жерців, винахідник календаря і книг, покровитель золотих майстрів та інших ремісників; його також ототожнювали з планетою Венерою. Як ранкова та вечірня зірка, Кецалькоатль був символом смерті та воскресіння. Зі своїм супутником Ксолотлем, песиголовим богом, він нібито спустився до підземного пекла Міктлану, щоб зібрати кістки стародавніх мертвих. Ці кістки він помазав власною кров'ю, породивши людей, які населяють теперішній всесвіт.

Одна важлива частина міфів описує Кетцалькоатля як короля-жерця Тули, столиці тольтеків. Він ніколи не жертвував людьми, лише зміями, птахами та метеликами. Але бог нічного неба Тескатліпока вигнав його з Тули, здійснивши подвиги чорної магії. Кецалькоатль поблукав до узбережжя «божественної води» (Атлантичного океану), а потім присвятив себе самоспаленню на багатті, ставши планетою Венерою. За іншою версією, він сів на пліт зі змії і зник за східним горизонтом.

Легенда про перемогу Тескатліпоки над Пернатим Змієм, ймовірно, відображає історичний факт. У першому столітті цивілізації тольтеків домінувала

культура Теотіуакан з її натхненними ідеалами правління священиків і миролюбної поведінки. Тиск північних іммігрантів спричинив соціальну та релігійну революцію, коли військовий правлячий клас перебрав владу у священиків. Поразка Кецалькоатля символізувала падіння класичної теократії. Його морську подорож на схід, ймовірно, слід пов'язати з вторгненням на Юкатан племені іца, яке виявляло сильні ознаки тольтеків. Календарне ім'я Кецалькоатля було Се Акатль (Одна тростина). Віра в те, що він повернеться зі сходу в рік одного очерету, спонукала правителя ацтеків Монтесуму II вважати іспанського завойовника Ернана Кортеса та його товаришів божественними посланцями, оскільки 1519 рік, рік, коли вони висадилися на узбережжі Мексиканської затоки, був рік Один Очерет.

Окрім вигляду змія з пір'ям, Кетцалькоатль часто представляли як людину з бородою, а як Ехекатля, бога вітру, його зображували з маскою з двома виступаючими трубками (крізь які дув вітер) і конічною капелюх, типовий для людей уастеків у східній і центральній частині Мексики. Храм Кецалькоатля в Теночтітлані, столиці ацтеків, був круглою будівлею, форма якої відповідала особистості бога як Ехекатля. Вважалося, що круглі храми подобаються Ехекатлю, оскільки вони не заважають вітру. Круглі пам'ятники особливо часто зустрічаються на території Хуастека.

Кетцалькоатль керував днями, які носили назву ехекатль («вітер»), і 18-ю 13-денною серією ритуального календаря. Він також був дев'ятим з 13 богів денних годин. Хоча він, як правило, вважався одним із божеств першого рангу, жоден церемоніальний місяць не був присвячений його культу.

Як бога навчання, писемності та книг Кецалькоатль особливо шанувався в кальмекаках, релігійних коледжах при храмах, у яких навчалися майбутні священики та сини знаті. За межами Теночтітлана головним центром культу Кетцалькоатля була Чолула, на плато, яке називається Центральна Меса.

Міктекакууатль;

Часто затьмарений більш широко відомими божествами, Міктекакууатль відіграє вирішальну роль у віруваннях ацтеків, втілюючи аспекти як потойбічного життя, так і циклів життя та смерті. Давайте розкриємо її історію, її символіку та її місце в культурі ацтеків.

В суспільстві ацтеків жінки відігравали важливі, але складні ролі. Хоча вони відповідали за ведення домашніх справ і виховання дітей, жінки також мали релігійні та церемоніальні обов'язки.

Вони відігравали важливу роль у підтримці духовної рівноваги своїх громад. Високопоставлені жінки могли стати жрицями та брати участь у ритуалах і церемоніях, сприяючи релігійному та культурному житті суспільства.

Незважаючи на їхній внесок, ролі жінок часто обмежувалися певними рамками, а їх публічна присутність була обмеженою порівняно з чоловіками. Однак їхній вплив у релігійному контексті, включаючи ролі жриць і богинь, підкреслив їхню важливість у духовних і культурних практиках.

Міктекакууатль, чиє ім'я означає «Володарня мертвих», є видатним божеством в ацтекській міфології. Як богиня підземного світу, вона керує Міктланом, ацтекським царством мертвих. Міктекакууатль часто зображується як фігура скелета, що символізує її панування над смертю та потойбічним життям.

У віруванні ацтеків Міктекакууатль була не лише богинею смерті, але й циклу життя та смерті. Вона була пов'язана з переходом душ у потойбічний світ і подальшою подорожжю через Міктлан, підземний світ. Її роль була вирішальною в забезпеченні того, щоб душі досягли місця свого останнього спочинку та змогли долати виклики загробного життя.

Міктекакууатль часто зображували разом зі своїм чоловіком Міктлантекуті, богом мертвих. Разом вони представляли баланс між життям і смертю,

демонструючи погляд ацтеків на смерть як на природну та невід’ємну частину існування, а не на кінець.

Міктекакууатль асоціюється з кількома потужними символами, які відображають її роль і атрибути:

1.Зображення черепів і скелетів: як богиню смерті Міктекакууатль часто зображують із зображеннями черепів і скелетів. Ці символи підкреслюють її зв’язок із підземним і потойбічним світом.

2.Бліда сяюча шкіра: її зображення часто включає бліду або сяючу шкіру, що символізує її асоціацію зі смертю та надприродним царством.

3.Посмертні маски: посмертні маски використовувалися в культурі ацтеків для вшанування померлих і часто асоціювалися з Міктекакууатлем. Ці маски символізували перехід із земного царства в потойбічне.

4.Какао та інші підношення: на деяких зображеннях вона зображена з підношеннями, такими як какао, які використовувалися в церемоніях на честь і заспокоєння богів.

Присутність Міктекакууатля в ацтекській міфології є водночас глибокою та символічною, що відображає запутані вірування ацтеків про загробне життя та подорожі душі. Її роль у міфологічних оповіданнях багато розкриває про те, як ацтеки сприймали смерть, підземний світ і продовження існування поза земним життям.

У космології ацтеків загробне життя було не окремим пунктом призначення, а складною, багатоплановою подорожжю, яка вимагала проходження різноманітних випробувань і страждань.

Ця подорож була вирішальним аспектом релігійних вірувань ацтеків, підкреслюючи, що смерть була переходом, а не кінцем. Роль Міктекакууатль у цій подорожі була центральною, підкреслюючи її важливість у нагляді за душами та проводі їх через загробне життя.

Один із найвизначніших міфів про Міктекакууатль описує важку подорож, яку пройшли душі, щоб дістатися до Міктлану, підземного світу. Згідно з віруваннями ацтеків, коли людина помирала, її душа вирушала на довгий і складний шлях до загробного світу.

Ця подорож була сповнена перешкод і випробувань, що відображало погляд ацтеків на смерть як на процес, наповнений випробуваннями, які визначали долю душі. Подорож до Міктлану включала проходження дев'яти різних шарів підземного світу, кожен з яких представляв свій набір випробувань.

Ці шари були наповнені різноманітними небезпеками, такими як підступні пейзажі, надприродні істоти та важкі випробування, які доводилося долати душі. Кожен шар представляв інший аспект потойбічного життя, і успішне проходження цих випробувань було важливим для досягнення місця останнього спочинку.

Міктекакууатль разом зі своїм чоловіком Міктлантекутлі, богом мертвих, зіграли вирішальну роль у нагляді за цією подорожжю. Як богиня смерті та підземного світу, Міктекакухуатль відповідала за те, щоб направляти душі через випробування та гарантувати, що вони досягнуть кінцевого пункту призначення в Міктлані.

Її роль була не лише адміністративною, а й глибоко символічною, представляючи баланс між життям і смертю. У міфах Міктекакууатль і Міктлантекутлі зображувалися як найвищі арбітри померлих, які владно та співчутливо спостерігають за подорожжю душ.

Їх часто зображували у вигляді скелетів, підкреслюючи їхній зв'язок зі смертю та потойбічним світом. Разом вони представляли природний цикл життя і смерті, забезпечуючи плавний перехід померлого в загробне життя.

Роль Міктекакууатля в цих міфах підкреслює розуміння ацтеками смерті як продовження існування, а не раптового кінця. Загробне життя розглядалося як

царство, де душі продовжували свою подорож, стикаючись із викликами та випробуваннями, які були невід'ємною частиною їх духовного розвитку.

Ця точка зору різко контрастує з більш спрощеними уявленнями про смерть як лише про кінець, підкреслюючи віру ацтеків у постійну природу існування поза фізичною сферою. Благоговіння та повага ацтеків до смерті та загробного життя очевидні в заплутаних деталях їхньої міфології.

Подорож через Міктлан була не лише випробуванням на витривалість, але й відображенням глибоких духовних переконань ацтеків. Це був процес, який вимагав керівництва таких божеств, як Міктекакухуатль, які відігравали важливу роль у забезпеченні того, щоб душі досягли свого остаточного місця спочинку.

Міфи, що оточують Міктекакууатль, також мають символічне значення, відображаючи ширші теми культури ацтеків. Випробування та страждання, з якими стикаються душі в підземному світі, символізують виклики життя та стійкість, необхідну для їх подолання.

Настанови Міктекакухуатля представляють ідею про те, що навіть у смерті є структура та мета, а божества відіграють вирішальну роль у сприянні переходу. Її присутність в ацтекській міфології ілюструє складний і шанобливий погляд ацтеків на смерть.

Замість того, щоб бути страшною чи негативною концепцією, смерть була інтегрована в природний цикл існування, божества, такі як Міктекакухуатль, забезпечували, щоб цей перехід був якомога більш упорядкованим і шанобливим. Отже, ви бачите, що роль Міктекакууатля в ацтекській міфології відображає складний і шанобливий погляд культури на смерть і загробне життя.

Її участь у подорожі душ через Міктлан підкреслює безперервність існування поза земним життям і підкреслює глибоку пошану ацтеків до природного циклу життя і смерті. Завдяки її міфологічній ролі ми отримуємо

уявлення про багаті духовні вірування ацтеків та їхнє розуміння потойбічного життя.

Поклоніння Міктекакуатль передбачало різноманітні ритуали та церемонії, призначені для вшанування її та пошуку її прихильності. Ці практики мали вирішальне значення для забезпечення належного переходу душ і підтримки балансу між життям і смертю.

1.Ритуальні підношення: підношення їжі, зокрема какао, та інших предметів робили Міктекакухуатль, щоб заспокоїти її та отримати її благословення. Ці жертви часто клали на вівтарі чи могили.

2.Церемонії: церемонії, присвячені Міктекакухуатлю, включали танці, співи та молитви. Ці ритуали були спрямовані на вшанування богині та забезпечення плавної подорожі душ через загробне життя.

3.Ритуали смерті та жалоби: на додаток до звичайного богослужіння, спеціальні ритуали виконувалися під час періодів жалоби або коли людина помирала. Ці ритуали допомогли направити померлого до Міктлану та прагнули отримати прихильність Міктекакухуатля.

Історичні зображення Міктекакуатля можна побачити в різних ацтекських артефактах і кодексах. Ці зображення підкреслюють її роль у суспільстві ацтеків і важливість підземного світу в їхніх релігійних віруваннях.

1.Ацтекські кодекси: ацтекські кодекси або ілюстровані рукописи часто містять Міктекакуатль у сценах, пов'язаних зі смертю та загробним життям. Ці кодекси дають цінну інформацію про її роль і ритуали, пов'язані з її поклонінням.

2.Кам'яне різьблення та статуї: кам'яне різьблення та статуї, знайдені в стародавніх місцях ацтеків, часто зображують Міктекакуатль із її характерними зображеннями скелета. Ці твори підкреслюють її зв'язок зі смертю та підземним світом.

3.Посмертні маски та артефакти: посмертні маски та інші артефакти, які використовуються в похоронній практиці, часто містять символи, пов'язані з Міктекакууатль, що відображає її роль у спрямуванні душ у загробне життя.

Міктекакууатль, ацтекська богиня підземного світу, є захоплюючою та важливою фігурою в ацтекській міфології. Її роль як опікуна Міктлана та наглядача за мертвими підкреслює складне розуміння ацтеками життя, смерті та загробного життя.

Через свої символи, міфи та практики поклоніння Міктекакууатль розкриває глибину духовних вірувань ацтеків та їхнього благоговіння перед циклічною природою існування. Її спадщина, збережена через історичні артефакти та кодекси, продовжує пропонувати вікно в багатий гобелен культури та релігії ацтеків. Розуміння Міктекакууатля не тільки проливає світло на ацтекську міфологію, але й дає ширший погляд на те, як стародавні цивілізації підходили до таємниць життя та смерті.

Висновок за розділом. Отже, Міктекакууатль, богиня смерті та підземного світу, займає центральне місце в ацтекській міфології. Його присутність у релігії цієї цивілізації відображає глибоке розуміння життя і смерті як циклу. Символи, ритуали та артефакти, пов'язані з її культом, демонструють повагу ацтеків до смерті, як до переходу, а не до кінця існування.

Історичні свідчення, залишені у вигляді скульптур, рукописів і ритуальних предметів, підкреслюють вплив, який він мав на духовне та соціальне життя ацтеків. Ці артефакти не тільки віддавали данину Міктекакууатлю, а й служили сполучною ланкою між світами живих і мертвих, сприяючи духовній рівновазі.

Її міфічна роль і образ допомагають краще зрозуміти світогляд ацтеків і підхід до потойбічного світу. Міктекакууатль втілює повагу до смерті як невід'ємної частини природних циклів існування, розкриваючи глибоку мудрість і багатство ацтекської культури, яка продовжує захоплювати дослідників.

Розділ 2

АРТЕФАКТИ ТА МІФОЛОГІЯ

Стародавні нахуа вважали, що смерть — це не кінець існування, а радше момент трансформації. Людство було створене богами для праці, і смерть не була причиною для припинення праці. Спосіб смерті визначатиме місце, куди кожна людина піде, щоб розпочати процес трансформації та розпочати виконувати нові ролі, і це призначення цілком залежало від рішення богів, на яке впливали заслуги відповідної особи перед суспільством і богами. Крім того, кожне життя було створено богами та впливом, який вони залишили, коли вони проходили світом.

Обителі богів, куди померлі могли піти, щоб приєднатися до них і продовжувати працювати, було кілька. Ті, кого вибрало Сонце (загинули в битві, жертвопринесенні, при пологах або в торговельній експедиції) або боги землі та води (померли через хвороби, пов'язані з водою, потонули, зазнали нещасних випадків у горах або вражені блискавкою), піде, відповідно, до Тонатіух Ічан, Будинку Сонця (мал. 2), або до Тлалокана, Місце Тлалока (мал. 3), де, незважаючи на роботу, вони жили б радісно.

Ті, хто вчинив самогубство, йшли до Чінкалко, "(в) дім кукурудзи», де жив Уемак (останній великий король тольтеків) (мал. 5); немовлята, які померли, поки їх матері ще годували грудьми, поверталися до Чічіуалькуауко, «місце дерева з грудьми» (мал. 4), де їх годували, доки їх знову не відправили народитися на землю; нарешті, для всіх інших був Міктлан, "місце мертвих", задумане як таємниче місце, населене предками і де люди були «наче сховані", темне місце, про яке було багато розмов і багато відгомінів стародавніх традиції збереглися, але майже нічого не було відомо. Хоча ці місця проживання часто розрізняються в хроніках і колоніальних джерелах, вони, здається, не є такими вже

відокремленими одне від одного, описуються подібними термінами або навіть змішуються, і зберігають широкий зв'язок між ними та світом живих.

І ті, хто вже пішов, щоб залишитися позаду, хто ненадовго, на день, прийшов побачити одного, старі люди, старі жінки, яких наш пан знищив, яких він сховав, ті, що відійшли, ті, що пішли до живуть у воді, в печері, ті, хто пішов жити в землю мертвих, де вони спочивають: справді, можливо, вони зараз ще стурбовані? Бо всі вони відійшли, навіть ненадовго, щоб вийти. І все ж нехай у їхній присутності вони можуть одним-двома словами підбадьорити вас".

У свою чергу, покійний не буде знати про світ живих:

"За їх відсутності вони, можливо, все ще поінформовані?" Бо пан наш відступив їх; бо вони пішли, вони пішли жити в нашому вічному домі, місці без виходів, без отворів; за все.

Це, звичайно, не стосувалося самих богів, які жили там і визначали долю людства, як повідомляли інформатори Саагуна в різних huehuetlahtolli, "словах мудреців" – промовах порад і моральних повчань, які часто виголошували науа. людям на різних етапах життя, таких як дорослішання, весілля, вибір правителя, пошук сприятливої подорожі для торговця, по суті, у будь-який час. Вчинки та провини людей будуть відомі богам «над нами, у країні мертвих, на небесах".

Тим не менш, мудреці та нахуали (перетворювачі) знали Міктлан: семапаоас tlauiā tepan mictlan onmati: "Він освітлює світ [мертвих] для людей: він знає Міктлан" (Sahagún, 1571: 54). Насправді такі особи мали способи відвідати ці обителі, як підтвердили кіче у зв'язку зі своїм губернатором Кукумацем, який, як кажуть, відвідав Сібальбу, місце призначення, подібне до Міктлану в очах стародавніх майя кіче:

"Насправді лорд Кукумац став би дивним: Сім днів він мандрував до небес. І ще сім днів він залишився в Шібальбі".

Швидше за все, ці візити та знання про Міктлан відбулися через такі практики, як науалізм (зміна форми) або через сні. Нещодавно антрополог Тімоті Кнаб задокументував практики цілителів науа з Сан-Мігель Цінакапан, що в мексиканській Сьєрра-де-Пuebла, які через сні подорожували до підземного світу, навчаючись діяти в такому просторі та згадувати свій досвід.

Міктлан, мабуть, був створений богами під час створення світу разом із землею, водою, часом, простором, сонцем, вогнем і першими людьми. В *Historia de los mexicanos por sus pinturas* сказано: "Вони створили Міктлантекутлі та Міктекачіуатль, чоловіка та дружину, і це були боги пекла, і вони помістили їх туди". Усе, що було створено в той первісний момент, було сформовано одночасно: як у тому самому тексті, сказано: "Усі ці вищезгадані речі були зроблені та створені разом без відмінностей у часі". Це важлива деталь, враховуючи, що смерть тісно пов'язана з усіма цими елементами творіння. Як наслідок, в уявленнях про землю ми часто бачимо посилання на смерть – без якої, згідно з уявленнями стародавніх науа, не могли б існувати ні життя, ні земля, ні час, ні людство. Свідченням цього світогляду є такі чудові твори, як пам'ятник Коатлікуе в Національному музеї антропології в Мехіко. У міфології землю часто зображують у вигляді рептилії з ротом, кігтями та кількома очима, як у скульптурі Коатлікуе (Мал. 8). Центральний череп символізує смерть і, як наслідок, Міктлан у внутрішній частині землі. Цей зв'язок між Міктланом і землею є важливим: навіть сьогодні існує поширена приказка: "Ми їмо із землі, а потім земля їсть [з] нас". Крім того, через печери, джерела та інші порожнини в землі відкривається шлях до регіонів померлого (Мал. 8). Так, наприклад, у Чапультепекі завжди існувало переконання, що там існувала печера, яка сполучалася з Чінкалко та іншими місцями. Вхід можна було знайти «в місці, яке вони називають Атліксукан, де, за словами старих людей, щовечора з'являвся привид і забирав людину, першою, на яку потрапляв, щоб ніколи не повернутися". Через ту саму

печеру посланці Моктесуми могли дістатися Чінкалко. Ці емісари «вирушили й увійшли в печеру в Чинкалько, де знайшли чотири шляхи [Мал. 9]. Вони всі домовилися, яким шляхом спуститися». У Пополь Вух майя Кіче можна знайти таку саму віру в шляхи досягнення підземного світу Ксібальба:

Відразу вони прибули до місця чотирьох стежок і були подолані там, де перетинаються чотири шляхи:

*Одна стежка була червона,
Тоді заговорила чорна стежка –
«Ви повинні йти за мною,
Я – шлях до Господа».
Там і почалася їхня поразка
На шляху до Шибальби.*

Зображення Міктлану, яке ми маємо, є місцем, до якого можна дійти за допомогою серії тестів, головним чином завдяки фоліанту в Codex Vaticanus Ríos, який показує різні "рівні". (Мал. 10). Tlalticpac, "на землі"; Апано хуайя [Апанохуаян], "де вода перетинається"; Тепетль монамікян [Tepetl monamiquian], "де зустрічаються гори"; Ізтепетль [Iztepetl], "Обсидіановий пагорб"; Yee hecaya [Itzehecaayan] "Місце обсидіанового вітру"; Pacuescue Tlacayá [Pancuescue tlacayan], "де люди майорять, як прапори"; Temimina loya [Temiminaloyan], "де стріли стріляють у людей"; Teosoylqualoya [Teyolocualoyan], "де їдять серця"; Ізміктлан Апочкалока [Itzmictlan apochcalocan], "місце людей, убитих обсидіаном, де знаходиться будинок, що парить".

Зі свого боку, інформатори Sahagún згадували низку «кроків» (не випробувань), які повинна була пройти мертва людина. Це було пояснено покійним, коли готували їхній труп:

Вони сказали йому:

Ось з чим ти пройдеш туди, де зливаються гори.

А ось чим ти пройдеш дорогою, яку стежить змій.

А ось із чим ти пройдеш повз блакитну ящірку, ксохітонал.

І ось, з чим ти пройдеш вісім пустель.

І ось, за допомогою чого ти перетнеш вісім пагорбів.

Ось чим ти пройдеш крізь обсидіанові вітри».

І в цьому місці, місці вітрів із обсидіановими лезами, говорили, що було багато страждань. Вітри знесли всі обсидіанові леза та каміння.

Ці місця були не випробуваннями, а частиною унікальної географії Міктлану. Доіспанські зображення, які, як ми припускаємо, показують нам цей регіон, здаються не стільки сходинками, скільки місцями, розкиданими по країні мертвих, ЯКЩО вони взагалі згадуються інформаторами Саагуна.

У свою чергу, ці зображення демонструють схожість із земними зображеннями, на яких ми можемо побачити кремені/зуби, кігті, черепи, істот і наземних жуків, а також зображення черепів або рук, ніг і сердець.

У горах Сьєрра-Норте-де-Пуебла, завдяки інформації, отриманій цілителями, які подорожували до Талокана (місце, схоже на Міктлан) через сни, які вони навчилися запам'ятовувати, і надзвичайного самоконтролю, елементи мають тенденцію групуватися разом. Подібно до того, як у Міктлані ми знаходимо вісім пагорбів, вісім замерзаючих пустель, дев'ять річок тощо, так і в Талокані ми знаходимо відповідні групи з 14, поширених по всьому регіону без фіксованого положення. Вони більше функціонують як точки відліку в мінливому світі. Міктлан, можливо, функціонував подібним чином, місце таємниці та темряви, про яке майже нічого не можна сказати з упевненістю.

Розділ 3

ФІЛОСОФІЯ, ОБРЯДОВІ ТЕКСТИ

Релігійний світогляд наука на початку шістнадцятого століття сьогодні відомий завдяки роботам таких дослідників, як Едуард Селер, Альфонсо Касо, Анхель Марія Гарібай К. та Хустіно Фернандес. Ці вчені реконструювали науатльське світогляд із прямих джерел, але з різних точок зору. Альфонсо Касо, зокрема, відтворив суть ацтекської концепції всесвіту, продемонструвавши, що різні космічні вірування наука оберталися навколо великого сонячного міфу, який поставив ацтеків на трон саме як «народ Сонця». Якби мудреці науатль не зробили нічого, окрім створення та збереження багатої міфології, їхні думки не можна було б обговорювати як філософію. Бо хоча міфи та вірування є основними спробами розгадати таємниці Всесвіту, справжній філософський розвиток вимагає свідомого та формального дослідження.

Встановити універсально прийнятне визначення філософії було б важким завданням. Справжнє філософствування виникає з явного уявлення про те, що проблеми вроджені в суті речей. Почуття подиву та недовіра до рішень, які впливають із традицій чи звичаїв, є необхідними для формулювання раціональних питань про походження, справжню природу та долю людини та Всесвіту. Філософ повинен відчувати потребу пояснити собі, чому все відбувається так, як відбувається. Він спрямовує себе на значення та справжню цінність речей, шукає правду про життя та життя після смерті, навіть міркуючи про можливість взагалі щось знати про те загробне життя, де міфи та вірування знаходять свої остаточні відповіді.

Отже, чи є докази того, що таке ставлення насправді існувало серед наука? Чи були люди, які почали скептично дивитися на міфи і намагатися їх раціоналізувати, формулюючи абстрактні та універсальні питання про людину та

світ? Документи мови науатль, розглянуті в Додатку I, дають ствердну відповідь. Ці документи говорять самі за себе, але, незважаючи на всі спроби забезпечити точність і вірність оригінальним текстам, переклади навряд чи можуть виразити стислість і тонкі відтінки значення, характерні для науатля. Аналіз різних складних слів, для яких у словниках науатль Моліни та Ремі Сімеона подано лише коріння, ілюструє цю невловиму якість. Науатль, як і грецька чи німецька, рясніє довгими складними формами, що поєднують різні корені, префікси, суфікси та інфікси. Оскільки таким чином складне концептуальне відношення можна виразити одним словом, ідіома науатль часто стає дивом «лінгвістичної інженерії». Отже, мова науатль є адекватною для вираження філософської думки.

Науа вперше висловили свої сумніви у формі коротких віршів. Ці вірші разом із релігійними піснями, епосом та еротичною поезією є одними з документів доколумбової колекції мексиканських пісень Національної бібліотеки Мексики та деяких інших колекцій.

Вірш, який приписують відомому Несауалькойотлю, ставить під сумнів можливість знайти задоволення в земних речах:

Чого шукає ваш розум?

Де твоє серце?

Якщо ти віддаєш своє серце кожній речі, ти ведеш це в нікуди: ти руйнуєш своє серце. Чи можна щось знайти на землі?

Три філософські погляди, виражені в цьому вірші, розкривають глибину думки науа. Поет спочатку запитує себе, що розум і серце можуть відкрити справжню цінність тут, на землі. Згадка про серце у другому рядку натякає на особу, яку розглядають у динамічному значенні — істоту, яка чогось шукає й бажає. У мові науатль *yóllotl* (серце) походить від того самого кореня, що й *ollin* (рух), який можна визначити як динамічну якість, властиву людині.

Друга важлива думка міститься в третьому і четвертому рядках. Людина, неспокійна істота, віддає своє серце будь-чому (timóyol sescenmana), і, йдучи без певного призначення чи мети (ahuícra), вона втрачає серце, знову ж таки в сенсі свого динамічного буття.

Надзвичайно важливим є питання в останньому рядку: «Чи можна щось знайти на землі?» In tlaltícpac can mach ti itlatiuh? Поет ставить під сумнів можливість знаходження будь-що на землі (in tlaltícpac), здатне задовольнити серце (всю динамічну істоту) людини. Цей останній вислів часто протиставляється ідіоматичному складному topan, mictlan, «те, що над нами» (світ богів) і «те, що під нами» (область мертвих) — тобто невідоме. Tlaltícpac (те, що є на землі) — це, отже, те, що є тут, що змінюється, що є видимим, що є явним для почуттів. Отже, науа усвідомлювали проблеми, пов'язані зі спробою встановити цінності у мінливому світі.

Інші тексти на науатлі в колекції Національної бібліотеки більш чітко розповідають про терміновість і складність пошуку. Неясність кінцевої мети людської діяльності виражається таким чином:

Куди ми йдемо?

Ми прийшли лише для того, щоб народитися.

Наш дім за межами:

У царстві знекровлених.

Страждаю:

Щастя, удача ніколи не зустрічає мене.

Невже я прийшов сюди марно боротися?

Це не те місце, де можна щось досягати.

Тут точно нічого не зеленіє:

Нещастя розпускає свій цвіт.

Нахуа з однаковою тривогою шукали пояснення життя та роботи людини, оскільки обом загрожувало знищення через пророчений кінець П'ятого Сонця, нинішнього віку. Згідно з їхнім космогонічним міфом, існувало чотири історичні епохи, які називаються сонцями — епохи землі, вітру, вогню та води — і кожна була знищена; теперішня епоха була епохою Сонця Руху, Оллінтонатію. Під час цього Сонця, казали їхні старійшини, будуть землетруси та голод, і врешті людство зникне назавжди. До переконання, що все має загинути, додався глибокий сумнів щодо того, що існує після смерті:

Чи йдуть квіти в область мертвих?

У Потойбіччі ми мертві чи ще живі?

Де джерело світла, адже те, що дає життя, ховається?

Ці запитання чітко означають недовіру до міфів про потойбічний світ. Ті, хто запитував себе таким чином, не задовольнялися відповідями, наданими релігійною та традиційною думкою. Вони сумнівалися; вони визнали, що багато чого не було адекватно пояснено. Вони прагнули з більшою ясністю побачити справжній результат нашого життя і через це дізнатися, яке значення може мати ця боротьба. Бо якщо на землі нічого, окрім нещастя, не «зеленіє» і якщо потойбічне є незбагненим, то доречно поставити під сумнів сенс людського життя, у якому речі існують на мить, щоб зникнути назавжди.

Постійно повторювана ідея про те, що життя — це сон, з'являється не лише в цих піснях, але й у моральних закликах Huehuetlatolli, «промовах старійшин.

Філософи-схоласти вважали, що буття підтримується трансцендентним принципом. Інші мислителі пов'язували реальність з універсальною іманентною субстанцією, як у гегелівському пантеїзмі. Екзистенціалісти бачать реальність як «існуючу», без будь-якої основи. У будь-якому випадку, найбільший інтерес тут представляє той факт, що науа, зіткнувшись із однозначно минущою природою земних речей, були глибоко залучені в спробу відкрити основу — справжній

базовий принцип — для людини та Всесвіту. Інакше як інтерпретувати їхні запитання: «Що там стабільне і тривале?» і «Чи володіє людина правдою?»

Згадки про існування мудреців або філософів науатль часто зустрічаються в Загальній історії Саагуна. У вступі до Книги I Саагун пише: «Знання або наука цих людей мають велику славу, як це буде помічено в Книзі 5, Розділ XXIX. Стверджується, що перші поселенці цієї землі мали досконалих філософів і астрологів». А в пролозі до книги VI, яка містить його трактування «Риторики, моральної філософії та теології мексиканського народу» і є скарбницею вірувань і доктрин науатль, Саагун наголошує на автентичності своїх даних.

Необхідно підкреслити, що оригінальні тексти мови науатль належать не Саагуну, а його літнім місцевим інформаторам із Тепепулько та Тлателоко. Вони описують те, що бачили і чого навчилися, будучи молодими людьми в Кальмекаку, вищих навчальних закладах, до приходу іспанців, і вони авторитетно говорять про ці питання.

Докази існування філософів серед науа є також у негативній формі. Бо, хоча інформатори Sahagún розповідали про справжніх мудреців, вони також згадували шарлатанів, яких справді можна назвати софістами — у принизливому сенсі — свого часу. Ось зображення псевдомудреця мовою науатль:

*Фальшивий мудрець, як неосвічений лікар,
людина без розуміння, претензії до
знати про Бога.
Він має свої традиції і зберігає їх таємно.
Він хвалько, марнославство його.
Він ускладнює речі; він хвалиться і перебільшує.
Він річка, кам'яна гірка (небезпечна людина).
Любитель темряви і кутків,
таємничий чарівник, чарівник, знахар,*

публічний злодій, він забирає речі.

Чаклун, руйнівник облич.

Він зводить людей на манівці;

він змушує інших втрачати обличчя.

Він приховує речі, ускладнює їх.

Він обплутує їх труднощами; він їх знищує;

*він змушує людей гинути; він таємничим чином ставить ап
кінець всьому.*

У цьому описі amo qualli tlamatini, «недоброї мудрої людини», контраст між його характеристиками та властивостями автентичного мудреця науатль чіткий і безпомилковий. Один, добрий мудрий чоловік, «іншим він змушує приймати обличчя [teixcuitiani]»; інший, шарлатан, «він змушує інших втрачати обличчя [teixpoloa]». І в той час як справжня мудра людина «доглядає за речами, регулює їхній шлях, упорядковує та наводить порядок», «софіст» науатль «таємничим чином руйнує все [tlanahualpoloa]».

Проблеми істини та «коріння», сформульовані мудрецами науатль, були плодом раціональної медитації та втілювали сумніви щодо сенсу життя та нескінченного. Цей елемент сумніву свідчить про розходження з релігійною думкою. Священик, як такий, вірить. Хоча він може систематизувати та вивчати свої переконання, він не може погодитися з існуванням проблем, які суперечать заповідям його релігії. Тому, хоча тламатініме могли спочатку належати до класу священиків, як вчені вони мали бути чимось більшим, ніж священики.

Щоб продемонструвати діапазон їхніх думок, я цитую нижче уривок із Колоквіумів Дванадцятьох, походження та історична цінність яких більш повно обговорюються в Додатку I. Тут достатньо сказати, що особлива важливість цього документа полягає в у тому факті, що мудреці Науатль відкрито й вільно обговорюють і захищають свої концепції в опозиції до іспанських ченців.

Були люди науатль, здатні помічати проблеми в природі всього існуючого «ненадовго», у ефемерності цього життя, у самій людській істоті, про сутність якої так мало відомо. Вони визнавали проблеми, пов'язані з таємницями потойбіччя — де може бути чи ні бути нове життя, з піснями та квітами. Ці люди, які були віддані внутрішнім запитанням, були тими самими, хто складав пісні, у яких знайдено відповіді. Їм належали чорне й червоне чорнило — письмо й мудрість. Вони читали і писали рукописи. Вони були вчителями істини; вони «ставили дзеркала» перед своїми ближніми, щоб зробити їх розважливими й обережними. І, перш за все, вони досліджували з ненаситною цікавістю; вони застосували своє світло до світу, до умов *tlaltícra*. Вони сміливо запитували, «що над нами, і що під нами, область мертвих».

Це ще не все. Розмірковуючи над власним статусом мудрих людей і відчувши в собі непереборне бажання досліджувати та досягти невідоме, вони прийшли до розуміння того, що сучасний іспанський мислитель назвав «народитися приреченим на філософствування». За індійською традицією:

Кажуть, що до того, як він [тламатіні] народився, він чотири рази зникав з утроби своєї матері, ніби вона більше не була вагітна, а потім він з'являвся знову. Коли дитина подорослішала і стала юнаком, то професія і манера діяти давали про себе знати. Кажуть, що він буде турбуватися про область мертвих [*Mictlan-matini*] і про те, що над нами [*Ilhuícac-matini*].

Розвиток філософії Науатль з часів Тольтеків слід віднести до цілих поколінь мудрих людей, відомих у стародавній традиції як:

*Ті, хто носили з собою
чорне і червоне чорнило,
рукописи та малюнки,
мудрість [tlamatiliztli].
З собою принесли все:*

збірники пісень і музика флейт.

І, можливо, вони були людьми, які в тому далекому минулому задумали легендарний символ знань Науатль — велику постать Кецалькоатля.

Убогість біографічних даних не означає, що тламатініме були байдужі до цінності особистості. Багато текстів свідчать про те, що їхнє ставлення було зовсім протилежним. Наприклад, цитований вище уривок, який описує місію мудреця або філософа науатль як навчання людей «мати і розвивати в собі обличчя», висловлює їхній інтерес до усунення людської анонімності, що графічно виражається як «відсутність обличчя» у людини. Мудреці також ставлять «дзеркало перед своїми ближніми», щоб самопізнання спонукало кожного бути розсудливим і обережним.

Космологія нагуа виражається в численних міфах, які, як і вічний вогонь Геракліта та Незворушний рушій Арістотеля, втілюють спостереження універсальної достовірності. Намагаючись пояснити часове походження Всесвіту та природу його просторової структури, тламатініме одягнули свої думки в багату символіку тих самих міфів, які вони модифікували відповідно до своїх раціональних відкриттів.

Доколумбові мислителі були переконані, що якби людині бракувало міцної основи, навіть її найглибші думки та досягнення не могли б передати істину — вони не могли б мати жодного реального значення і не витримували. Так само над ними нависла проблема природи та істинності Всесвіту:

Чи є щось стабільне та тривале?

Що досягає своєї мети?

Переконавшись, що фізичний світ, у якому навіть «золото й нефрит розбиті» і який здається лише сном, не може відкрити їм фундаментальний принцип чи основу, яку вони шукали, тламатініме перейшли на метафізичний рівень: топан, «світ над і поза нами».

Цей метафізичний підхід, однак, був видозмінений певною релігійністю, схожою на ту, що з'явилася серед ранніх греків. Фалес, наприклад, проголосив, що «все рясніє богами», і навіть Аристотель стверджував, що Нерухомим Рушій Всесвіту є саме Божество. Твердження Вернера Єтера про те, що розвиток філософії є «поступовою раціоналізацією релігійної концепції світу, закладеної в міфах», можливо, стосується підходу тламатініме.

Ніхто серед наука не міг би символізувати прагнення до метафізичного дослідження істини більш відповідним чином, ніж Кецалькоатль. Відкривач міфів, ім'я Кецалькоатля є синонімом його мудрості та його прагнення до потойбіччя, де, на відміну від землі, не буде гріха, а обличчя ніколи не старітимуть. У Тулі Кецалькоатль відкрив існування гріха на землі та факт, що обличчя повинні старіти. Тоді він утік на Схід, у країну чорно-червоних кольорів, у область знань. Однак, перебуваючи в Тулі, він постився, каявся, молився і розмірковував. І саме там, нарешті, він отримав відповідь на запитання про Того, хто живе на найпотемніших небесах, а також про природу й істину всесвіту: це найвища істота, яка «тримає основу землі й покриває її ватою».

Кецалькоатль не тільки виявив, що Оmeteotль наділив землю твердістю та основою, але також спостерігав за його червоно-чорним вбранням і таким чином зміг ототожнити бога з днем і ніччю. Він відкрив у зоряному небі сяючу спідницю жіночого аспекту божества, тоді як у сонці — небесному тілі, яке освітлює все — він розгледів чоловічу роль, дивовижний символ генеративної сили. Коротше кажучи, Оmeteotль був космічною енергією, від якої все залежало; світ, сонце і зірки — все отримало своє існування і природу від цього бога. І все ж Оmeteotль, фундаментальна істота — або Уехуeteotль, «старий бог», як його іноді називають, — не був самотнім у Всесвіті. Він був «матір'ю і батьком богів» у своїй основній генераційній функції.

Ранні дії чотирьох богів описані в «Historia de los Mexicanos»; вони створили вогонь, сонце, землю мертвих, місце вод і регіони за небесами. Вони також відповідали за землю та людину, дні та місяці та сам час. Якщо на перший погляд це здається протиріччям із попередньо цитованою версією інформаторів Саагуна, яка називає Оmeteотля життєдайною силою та основою всіх цих реалій, то більш уважний розгляд показує, що нові дані прояснюють і доповнюють цю історію.

Говорячи про існуючий світ, індієці, цитовані Саагуном, лише сказали, що Оmeteотль, розташований у його пупку або центрі, підтримує його. Посилаючись на води, хмари та землю мертвих, вони стверджували, що Оmeteотль був присутній у всіх цих місцях, але вони не уточнювали, чи подвійна істота сама створила світ, чи вона зробила це за допомогою чотирьох космічних сил (його сини). Цей неоднозначний момент роз'яснюється в «Historia de los Mexicanos»:

1. Минуло шістьсот років від народження чотирьох богів-братів, синів Тонакатекутлі, четверо зібралися і сказали, що було б добре організувати те, що має бути зроблено, і встановити закон, якого слід дотримуватися.

2. Було домовлено, що Кетцалькоатль і Уїцілопочтлі повинні приймати рішення.

3. І ці двоє, за дорученням і за згодою двох інших, створили вогонь, а потім половину сонця, яке, не будучи цілим, давало мало світла.

4. Пізніше вони зробили чоловіка і жінку; чоловіка звали Оксомоко, а жінку — Сіпактонал, і їх відправили обробляти землю. Було наказано, щоб вона пряла і ткала і щоб вони народжували *macehuals* [людей] і щоб вони не були без діла, а завжди працювали.

5. І дали їй боги певні зерна кукурудзи для лікування, для ворожіння та чаклунства, і таким чином жінки використовують їх до цього дня.

6. І тоді вони склали дні та місяці, і вони дали кожному місяцю 20 днів; таким чином було вісімнадцять місяців і 360 днів у році, як буде описано далі.

7. Далі були створені Міктлантекутлі та Міктекаціуатль, чоловік і дружина та боги пекла, до якого вони були призначені.

8. Потім вони створили небеса до тринадцятого рівня і спричинили виникнення води.

9. І з води вони створили величезну рибу, відому як Сірактлі, яка була схожа на алігатора, і з цієї риби була створена земля, як буде сказано пізніше....

Із створенням вогню та сонця (рядок 3), людини та зерна (рядки 4 та 5), днів, місяців та років (рядок 6), землі мертвих, вод та землі (рядок 7). , 8 і 9), боги почали історію Всесвіту.

Червоний Тескатліпока незабаром ототожнив себе зі Сходом, Тлапалланом, регіоном червоного кольору; чорна Тескатліпока з ніччю та областю мертвих, розташована на півночі; Кетцалькоатль, ніч і вітер, із заходом, область плодючості та життя; і, нарешті, синій Тескатліпока, персоніфікований як Уїцілопочтлі в Теночтітлані, асоціювався з Півднем, областю, розташованою ліворуч від сонця. Потім кожен почав діяти зі свого центру дії. Уехуєтеотль, найвища істота, спостерігав за зусиллями богів з Омейокана та з пупа землі.

Але дії цих богів, як ілюструють тексти науатль, були жорстокими. «Боги борються, — каже Альфонсо Касо, — і їхня боротьба за панування — це історія всесвіту, їхні альтернативні тріумфи стають багатьма іншими творіннями».

Теоморфна боротьба за панування між чотирма основними силами, синами Ометеотля, пояснила науатльському розуму початок Всесвіту та віки, через які він проходив. На початку, відразу після створення, була рівновага сил. «Чотири боги, сини Тонакатекутлі [Ометеотля], зібралися і сказали, що було б добре організувати те, що має бути зроблено, і встановити закон, якого слід дотримуватися».

Але перший стан рівноваги не мав тривати. Боги не існували з власної волі, вони також не були основою всесвіту, бо лише Ометеотль, корінь і опора всесвіту, мав таку силу. Становище інших богів було хитким і нестійким. Стан рівноваги мав бути порушений битвою між Кецалькоатлем і різними Тескатліпоками, оскільки ці чотири сини, перші чотири боги, були силами, які трималися в напрузі, і через постійний неспокій всередині них конфлікт був неминучим. Завзято борючись за панування, кожен намагався ототожнити себе з сонцем, щоб воно могло керувати життям людей і керувати долею світу. Протягом кожної епохи Землі, або Сонця, один бог переважав над іншими, і він символізував один із елементів — землю, повітря, вогонь або воду — а також один із чотирьох квадрантів Всесвіту. Період правління кожного бога становив одну з епох світу. Але наприкінці кожної епохи спалахувала війна і наступало руйнування. Тескатліпока та Кецалькоатль билися, один підкорив іншого, а потім обидва повернулися на поле битви у Всесвіті. Стихії землі, вітру, вогню та води тоді раптово з'явилися на сцені з чотирьох боків і жорстоко зіткнулися.

Зрозуміло, що ацтеки, як і всі, хто вважає, що має місію, були більш охочі виконати її, якщо це призвело до його завоювання інших народів....

Думка про те, що ацтек був співавтором богів, що він виконував трансцендентний обов'язок і що в його діях була єдина можливість для світу продовжувати своє існування, зробила терпимими всі страждання його тривалого паломництва. І крім того, ця ідея дозволила ацтекам утвердитися в місці, яке багатші та культурніші народи втратили, спонукала їх нав'язати себе навколишнім народам, підкоряючи їх і постійно розширюючи території та владу Теночтітлану, поки вони не досягли від Узбережжя Мексиканської затоки до Тихого океану....

Ця потужна мотивація незабаром перетворилася на справді містичне натхнення, і ацтеки все більше й більше об'єднували свою особисту та суспільну діяльність з ідеєю співпраці з Сонцем. Ніби загіпнотизовані «таємницею крові»,

вони витратили всі свої сили та енергію, щоб забезпечити богів хальчіуатль, дорогоцінна рідина, отримана з принесених у жертву жертв, єдина придатна пожива для Сонця.

Слід пам'ятати, що співпраця з Сонцем і намір зберегти життя Сонця, що, безсумнівно, становило одну з фундаментальних точок їхньої релігії та навіть імперіалістичної концепції світу, — суто філософського походження. Якщо ацтеки почерпнули таке містико-релігійне уявлення з дуже давнього міфу науатль про сонця, сам по собі міф, незалежно від його релігійних наслідків, дає науатль пояснення природи та походження світу.

Існує понад десять літописів і літописів, у яких розповідається про цей міф, з деякими розбіжностями щодо числа сонць. Наведена нижче версія, що міститься в *Leyenda de los Soles* і перекладена з науатль, видається найповнішою і найцікавішою, головним чином через її давність. Незважаючи на те, що написаний у 1558 році, форма написання, у якій такі вирази, як «ось» постійно зіставляються з датами, свідчить про те, що його використовували як коментар до рукопису рідної мови. Він також відповідає за кількістю та порядком сонць пам'ятнику доіспанського періоду, відомому як Календарний камінь і «*Historia de los Mexicanos por sus Pinturas*».

З теорією циклічного розвитку тісно пов'язана концепція чотирьох елементів, символізованих в «*Historia de los Mexicanos*» чотирма синами Ометеотля. Завдяки дивовижному паралелізму, ці елементи — земля, вітер, вогонь і вода — є тими самими чотирма, які грецький філософ Емпедокл припустив як коріння (рідомата) усіх речей і передані західній думці через Арістотеля. Едуард Селер сказав про зв'язок між космічними періодами та чотирма елементами: «Ці чотири різні доісторичні чи докосмічні епохи мексиканців, кожна з яких орієнтована на інший напрямок небес, дивовижним чином пов'язані з чотирма елементами: водою, землею, вітер і вогонь, відомі ще з

часів класичної давнини і які навіть зараз становлять те, як цивілізовані народи Східної Азії дивляться на природу».

Але для наука це не були статичні елементи, відкриті теоретичним аналізом чи алхімією. Швидше, вони з самого початку ототожнювалися з космічними силами, які бурхливо виринають з чотирьох сторін Всесвіту.

Такий підхід до чотирьох елементів передбачає дві додаткові категорії космології науатль: концепцію напрямків у Всесвіті та ідею боротьби. Всесвіт поділено на чотири чітко визначені напрямки, які, хоча й збігаються з сторонами світу, охоплюють набагато більше, ніж просто напрямки; кожен включає цілий квадрант універсального простору. Напрямки: Схід, земля червоного кольору та область світла, яку символізує очерет, що представляє родючість і життя; північ, чорна область мертвих — холодна і пустельна місцевість, символом якої є кремій; захід, область білого кольору, країна жінки, символом якої є будинок сонця; і південь, синя область ліворуч від сонця, напрямки невизначеного характеру, представлений кроликом, наступного стрибка якого, згідно з науа, ніхто не може передбачити, з якого чотири сини Ометеотля активізували історію світу. З Кодексу Фейєрварі-Маєра.

У цьому чотиристоронньому всесвіті між чотирма космічними силами розгортається, здавалося б, нескінченна боротьба. Кожна стихія, сини Ометеотля, прагне верховенства. Їхні суперечливі бажання призводять до війни, так що в кожному з Сонць точиться битва з чотирьох сторін Всесвіту. Через протистояння елементів циклічно розгортається історія космосу, як її уявляли науа.

Підводячи підсумок, історія Сонців чітко демонструє існування п'яти космологічних категорій: (1) логічну необхідність універсальної основи; (2) темпоралізація світу на епохи чи цикли; (3) уявлення про першоеlementи; (4) поділ простору у Всесвіті на квадранти або напрямки; і (5) концепція

безперервної боротьби за панування як рамки, в якій можна зрозуміти виникнення космічних подій.

Мудреці Науатль виявили, що вічна боротьба за перевагу між чотирма початковими богами спричинила циклічну еволюцію різних епох світу. Вони також змогли досягти цілісного бачення універсального простору. Науа уявляли собі горизонтальний простір як величезний диск землі, оточений водою — і суша, і води, розділені на чотири квадранти Всесвіту. Едуард Селер, обговорюючи це питання, зазначив, що:

Селер пов'язав ці ідеї з теоріями науатль щодо сонця та чотирьох квадрантів Всесвіту, а також з етнічним походженням самих науа:

З води, що оточує світ, ранкове сонце встає зі Сходу; увечері заходить на Зх. Мексиканці вважали, що вони прибули з моря, із регіону світла (Схід), і що кінець їхньої подорожі кінцевим був на узбережжі Атлантичного океану.... вони також вірили, що на шляху до підземного світу мертві повинні були перетнути Чікунауапан, широке море, «розширене в дев'ять разів» або «води, які простягаються в усіх напрямках».

Усі ці ідеї складають те, що можна назвати концепцією горизонтального простору науатль. Крім того, тламатініме, особливо ті, що присвячені спостереженню за «впорядкованими рухами та подіями небес», винайшли астрономічне пояснення Всесвіту. Вони вважали, що Всесвіт складається з тринадцяти вертикально накладених один на одного відділів, або небес, над землею, і дев'яти пекла, або нижніх рівнів. Пекло було землею мертвих.

Тринадцять небес були відділені одне від одного тим, що можна було б назвати перекладинами, які функціонували як рівні підлоги або проходи між небесами, дозволяючи різним небесним тілам вільно пересуватися з регіону в регіон. Їхні астрономи, за словами індіців, були присвячені спостереженню за «рухом зірок через небесні проходи (ilhuícatl i-oh-tlatoquíliz)»

Синтез кількох збережених місцевих документів, з наголосом на зображенні у Ватиканському кодексі А, дає опис різних небес, починаючи з найнижчого, видимого для всіх. Через це небо подорожує місяць (*ilhuícatl metztli*), над яким висять хмари.

Астрономи Науатль також спостерігали за сузір'ями; Великого Ведмеда назвали ягуаром Тескатліпока, а Малого Ведмеда назвали Сітлалоксонекуїллі. Останню назву, за словами Саагуна, було обрано «через схожість цієї групи зірок із різновидом хліба, який раніше готували у формі «S» і який називався *Xoncuilli*...»³⁰ Сузір'я Скорпіона за збігом обставин отримало таку саму назву, *Cólotl* (скорпіон). Три зірки, що утворюють голову Тельця, були позначені словом *malhuaztli*, яке, як зауважив Саагун, було назвою палиць, які використовувалися для розпалювання нового вогню на початку кожного п'ятдесятидвохрічного циклу науатль. Велике значення для нахуа мали рухи цієї групи та Плеяд, які називаються тіанквізті, оскільки від їхніх рухів залежало виживання світу. Опівночі дня, що завершує п'ятдесятидвохрічний цикл, якщо зірки слідуватимуть своїм курсом, новий вогонь буде запалений на знак ще п'ятдесяти двох років життя. Поблизу сучасного Мехіко стоїть стара піраміда Тенаюка, яку аколуга, текпанеки й ацтеки розробили й розширили, наклавши нові рівні в кінці п'ятдесятидвох річних циклів. Цей пам'ятник є конкретним доказом глибокого значення початку кожного нового циклу для науа.

Небо Сонця (*Ilhuícatl Tonatiuh*) було третьою областю небес. Тонатіу (Сонце) мандрував цим небом у своїй подорожі з області світла до свого дому на Заході. Саагун записав дещо з того, чого вчили в Кальмекаку про сонце:

Сонце, орел з вогненними стрілами.

Володар часу, бог.

Він світить, робить речі сяючими, кидає на них свої промені світла.

Його жар відчувається, він обпікає людей, змушує їх потіти,

Він затьмарює їхні обличчя, чорнить їх, робить їх чорними, як дим.

Четвертим з небес був Іуїкатль Уїтцтлан. Саме тут видно Венеру, яку називають Сітлалполь або Уейчітлалін, «Велика зірка». Венера була планетою, яку найбільш ретельно спостерігали та вивчали астрономи Науатль. З часів Теотіуакана його асоціювали з Кецалькоатлем. Ця асоціація очевидна в оздобленні храму в Теотіуакані, широко відомого як Ciudadela (Цитадель). Серед його скульптурних прикрас є «змія з пір'ям, оточена морськими мушлями». Зв'язок Венери з Кецалькоатлем, ймовірно, можна пояснити тим фактом, що коли ця планета сідає на хвилюючі води Тихого океану, її відображення здається схожим на змію з блискучою лускою та перомЗЗ.

Спостереження..... Венери набув значного значення в астрономії та хронології Науатль. Шістдесят п'ять венерианських років були еквівалентними ста чотирьом рокам сонця, довгий період, який називають huehueliztli «старістю». Наприкінці цього періоду новий початок сонячного і венерианського циклів збігався за датою ворожильного календаря....

На п'ятому небі були комети, «димячі зірки» (citlalin porosa).

Шостий і сьомий з небесних рівнів були двома небесами, на яких можна було побачити лише зелений і синій кольори; або, за іншою версією, чорне (уауауһсо) і синє (хохоуһсо), тобто небо ночі і дня.

Здається, восьме небо було місцем штормів, а три небеса над восьмим — біле, жовте й червоне — були зарезервовані як місця проживання богів.

Найважливішими з тринадцяти рівнів були останні два, які становили Омейокан: особняк подвійності, джерело зародження та життя, остаточний або метафізичний регіон, первісне місце проживання Ометеотля.

Оригінальність, притаманна цьому баченню простору, також наділила науа своєюрідною та ексклюзивною точкою зору. Цей образ всесвіту принаймні імпліцитно вплинув на всі їхні твори, літературу, живопис і мистецтво. Можливо,

ніщо так переконливо не підтверджує цю тезу, як загальна конфігурація форм і космологічних зв'язків у величній статуї богині Коатлікуе, матері ацтекського бога Уїцілопочтлі. Хустіно Фернандес у своєму авторитетному дослідженні цього великого витвору мистецтва побачив у скульптурі те саме значення, що виявляється в самих текстах:

Це не дологічний менталітет, який задумав Коатлікуе; Навпаки, його структурні елементи вказують на ясний і логічний менталітет, а його форми свідчать про енергійну і надзвичайно творчу чутливість....

Конкретно вказуючи на фундаментальні структурні елементи статуї — піраміду, хрестоподібну та людину одночасно — Фернандес розпізнає в потужній скульптурі ацтекську концепцію космічного простору у всьому її багатстві та глибині:

На найвищому рівні [Коатлікуе], точці для початку або точки для завершення, людина потрапляє в Омейокан, місце проживання божественної пари — Ометекутлі та Омечіуатля — верховного творця, джерела народжених богів і людей. Незважаючи на те, що ця двоголова маса займає місце голови і, здається, виходить із найпотемнішої частини статуї, також виникає відчуття обезголовлення, яке вказує на Койолшаукі, місяць, яким завершується астральна система.

Як передбачає загальна хрестоподібна структура, залишається додати чотири сторони світу; і п'ятий напрямок — вгору та вниз — у центрі якого буде знаходитися Шюхтекухтлі, «старий Господь», бог вогню. І, нарешті, пірамідальна форма, низхідна та висхідна, яка позначає дві крайності від самих глибин землі, країни мертвих, до найвищого з небес, Омейокана (місця подвійності). Таким чином, скульптурний твір не розглядається лише з зовнішньої точки зору; тіла змії, чії голови виходять із самого верхнього рівня статуї, мають свою точку відправлення в самій її внутрішній частині буття. І варто мати на увазі, що під

ногами цієї статуї розкинувся світ мертвих. Загальна конфігурація вібрує; внутрішнє і зовнішнє життя тремтить; воно символізує як життя, так і смерть. Зміст форми охоплює всі можливі напрямки і розширюється в них. Підводячи підсумок, Коатлікуе є, в основному, втіленням космічно-динамічної сили, яка дарує життя і яка процвітає через смерть у боротьбі протилежностей, боротьбі настільки обов'язковій і істотній, що її основним і остаточним значенням є війна....

Коатлікуе яскраво постає як конкретне втілення в камені ідей вищої космічної істоти, яка породжує та підтримує всесвіт. Він описує хрестоподібну орієнтацію квадрантів всесвіту, а також динамічну якість часу, який творить і руйнує через боротьбу; це центральна категорія космологічної думки науатль. Можливо, з усіх символів всесвіту Науатль найдивовижнішим є трагічно красиве зображення Коатлікуе.

Важливою фігурою в космології науатль є ідея руху. Якою була природа руху до науа? Як вони це задумали? І якою була їхня позиція, коли вони зіткнулися з цією проблемою? Короткий аналіз їх ставлення до П'ятого Сонця, або «епохи, в якій ми живемо», прояснить їхній підхід до проблеми, яка досі спантеличує західних мислителів.

У кожному з чотирьох попередніх віків один із чотирьох елементів досягав переваги над іншими. Поки кожен був при владі, існувала епоха, але змагання за перевагу призвело до боротьби, гармонія віків була зруйнована, і епохи минали одна за одною. Знову, кажуть міфи, певна гармонія була встановлена богами, які погодилися принести

себе в жертву в Теотіуакані. В результаті цієї гармонії почалася П'ята Епоха, Сонце Руху; *Nahui ollin* (4-Movement) був його знаком. А згідно з міфами, «сонце рухалося, йшло своїм шляхом» внаслідок жертвопринесення богів (космічних сил).

Але щоб сонце постійно рухалося, була потрібна поступка. Кожному з чотирьох фундаментальних богів, кожному з чотирьох напрямків був відведений

певний період часу в межах П'ятої Епохи для панування та підпорядкування. Такий поділ часу породив роки Сходу, Півночі, Заходу та Півдня. У абстрактних термінах рух з'явився як наслідок просторовання часу та орієнтації років і днів у чотирьох напрямках. Такий висновок можна зробити з розповідей індійських інформаторів Саагуна, які пояснюють таблицю рахунку років, у якій роки просторово орієнтовані:

1. Один Кролик, так називається річна прикмета, відлік року для регіону Півдня.
2. Тринадцять років несе, ведучи, несе завжди на своїх плечах кожне з тринадцяти років.
3. І йде вздовж, направляючи, початок; він вводить усі знаки років: очерет, кремінь, будинок.
4. Очеретом називається знак області світла (Схід); таку ж назву має річний знак області світла, бо звідти з'являється світло, сяйво (кожного дня).
5. Третя група літ: кремінь. Його називають знаком області мертвих.
6. Бо до того краю, як казали старші, край мертвих.
7. Кажуть, що як помре, то йде туди; хтось йде прямо туди, в тому напрямку йдуть мертві.
8. І четвертий річний знак, дім, називався знаком області жінок; бо так було сказано, що він орієнтований на жінок (Захід).
9. Кажуть, що там жінки завжди живуть самі, що чоловіків немає.
10. Ці чотири річні знаки, ці ряди... один за одним вони приходять; вони стають першими днями різних років.
11. Коли всі тринадцять років закінчилися, наближалися наступні тринадцять; вони б також закінчилися. Вони зробили б чотири цикли... кожна група з тринадцятити, рік за роком.

Уважний погляд на таблицю підрахунку п'ятдесяти двох років, збережену Саагуном, показує, що вона дуже схожа на попередній текст, і чітко ілюструє, що в столітті Науатль, що складалося з п'ятдесяти двох років, кожному з чотирьох напрямків було відведено тринадцяти річний період переважного впливу. Подібним чином у кожному році дні

tonalámatl (священного календаря) були поділені на шістдесят п'ять днів із п'ятьох тринадцатиденних «тижнів». У році з 260 днів було чотири з цих 65-денних груп, і кожна мала знак, який пов'язував її з одним із чотирьох сторін світу. Жак Сустель, який ретельно досліджував це питання, зазначив:

Найважливіші індійські рукописи демонструють чіткий розподіл двадцяти денних знаків між чотирма напрямками:

Таким чином, не тільки в кожному році, але і в кожній добі переважав вплив одного з чотирьох просторових напрямків. Простір і час, поєднуючись і взаємопроникаючи, зробили можливою гармонію між богами (чотирма космічними силами), а отже, рух сонця і існування життя. Глибоке значення руху для науа можна вивести зі спільного кореня науатль слів рух, серце та душа. Для стародавніх мексиканців життя, яке символізувало серце (y-óllo-tl), було немислимим без елемента, який його пояснює, руху (y-olli).

Тому науа вважали, що рух і життя є наслідком гармонії, досягнутої

	East		North
<i>Cipactli</i> ,	alligator	<i>Océlotl</i> ,	tiger
<i>Acatl</i> ,	reed	<i>Miquiztli</i> ,	death
<i>Cóatl</i> ,	serpent	<i>Técpatl</i> ,	flint
<i>Ollin</i> ,	movement	<i>Itzcuintli</i> ,	dog
<i>Atl</i> ,	water	<i>Ehécatl</i> ,	wind
	West		South
<i>Máxatl</i> ,	deer	<i>Xóchitl</i> ,	flower
<i>Quiáuitl</i> ,	rain	<i>Malinalli</i> ,	herb
<i>Ozomatli</i> ,	monkey	<i>Cuetzpálin</i> ,	lizard
<i>Calli</i> ,	house	<i>Cozcaquauhtli</i> ,	vulture
<i>Quauhtli</i> ,	eagle	<i>Tochtli</i> ,	rabbit

просторовою орієнтацією років і днів, іншими словами, просторунням часу. Поки ця гармонія зберігалася, доки чотирьом напрямкам Всесвіту було відведено по тринадцять років у кожному столітті, а їх верховенство не підлягало сумніву протягом визначеного часу, П'яте Сонце продовжувало б існувати — воно продовжувало б рухатися. Якщо колись цей баланс порушиться, почнеться нова космічна боротьба за панування. Має відбутися один останній землетрус — такий потужний, що «ми загинемо від цього».

У проміжний час, коли вони чекали приходу фатального Нагуї олліна (день 4-Рух), який мав завершити цикл П'ятого Сонця, ацтеки продовжували щодня жити це Сонце чальчіуатлем, дорогоцінною жертвовною рідиною. Тламатініме, у свою чергу, спостерігав за світом з оригінальної точки зору просторового часу, про який Жак Сустель писав:

Природні явища та людська діяльність проникають у кожне місце та кожну мить, щоб вони просочувалися своїми особливими якостями. Кожен комплекс «місце-момент» місця і часу визначає непереборним і передбачуваним чином (за допомогою *tonalámatl*) все, що існує в ньому. Світ можна порівняти зі сценічним екраном, на який невтомна машина проектує безліч різних світлофільтрів різних кольорів. Кольорові проекції слідуєть одна за одною, накладаються один на одного і нескінченно дотримуються незмінної послідовності. У такому світі зміна не мислиться як наслідок «становлення», яке поступово розвивається, а як щось різке і тотальне. Сьогодні домінує Схід; завтра Північ; сьогодні ми живемо в хороші часи, і без поступового переходу ми перейдемо в несприятливі дні (*nemontemi*). Закон Всесвіту полягає в чергуванні різних якостей, радикально розділених, які домінують, зникають і знову з'являються вічно.

Ретроспективна оцінка обговорюваних тут моментів забезпечує синтез різних аспектів космологічного бачення науатль.

Поверхня Землі (tlaltícpac) — це великий диск, розташований у центрі Всесвіту і простягається горизонтально і вертикально. Землю оточує кільцем величезна водойма (téo-atl), яка робить світ *sem-á-nahuac*, «те-що-повністю-оточене-водою». Ні земля, ні велике водне кільце не вважаються аморфними або такими, що володіють недиференційованими якостями, оскільки Всесвіт поділено на чотири великі квадранти простору, спільною точкою відправлення яких є пуп землі. З цієї точки чотири квадранти простягаються аж до місця зустрічі на горизонті небес і навколишньої небесної води (Ilhuíca-atl). Концепція чотирьох сторін світу важка символічним змістом. Споглядаючи проходження сонця, наука описували космічні квадранти з положення обличчям до заходу: «Там, де воно заходить, там його дім, у країні червоного кольору. Ліворуч від шляху сонця — південь, напрям синього кольору; навпроти області дому сонця — напрямок світла, родючості та життя, що символізується білим кольором; і, нарешті, праворуч від маршруту сонця видно чорний квадрант Всесвіту, напрямок країни мертвих». Розділені небесними перекладинами. З Ватиканського кодексу.

Таким був науатльський образ горизонтального простору. У вертикальному поділі простору, над і під горизонтальним світом (*sem-a-náhuac*), було тринадцять небес і дев'ять пекла. У підземних царствах, кожне з яких глибше попереднього, безтілесні (мертві) мали бути піддані серії випробувань протягом чотирьох років, перш ніж можна було досягти повного спокою.

Над *sem-a-nahuac* знаходяться небеса. Спираючись на майже метафізичний план, з'єднуючись із водами, які повністю оточують світ, ці небеса можна порівняти з блакитним куполом. У ньому, що проходить на різних рівнях і розділених тим, що нахуа назвали небесними перекладинами, є низка проходів, у яких рухаються небесні тіла. На перших п'яти рівнях знаходяться шляхи місяця, зірок, сонця, Венери та комет. За ними йдуть небеса різного кольору; над ними знаходиться метафізичне потойбіччя, область богів; і врешті-решт, понад усе, це

Омейокан (місце подвійності), місце проживання подвійного верховного божества, генератора та засновника всесвіту.

Анахронно використовуючи сучасну західну концепцію, це бачення науа можна було б назвати їхньою статичною космологією. Однак, щоб завершити загальний космологічний образ Всесвіту, варто розглянути та включити динамічні якості, які вивчаються в цьому розділі. Знову наша увага зосереджена на центрі світу, пупку, як називали його науа. Звідти подвійне божество, яке живе на вершині неба, здійснювало свою підтримуючу дію. Виходячи з пупа світу, Ометеотль «дає основу землі (tlallamánac)». Також звідти «він покриває його бавовною (tlallíhcatl)».

Іпалнемохуані, «Подавець життя», наділяє все існуюче життям і рухом. Його присутність поширюється на «води кольору синього птаха». Зі свого «загону хмар» він регулює рух місяця та зірок, які символізують спідницю жіночого аспекту істоти, що народжується. І, нарешті, визначений як небесне тіло, яке освітлює та дає життя всьому, він розкриває свій головний чоловічий характер як творця, наділеного надзвичайною генеруючою силою.

Розділяють божественну роль вічної влади з богом подвійності інші сили, які народна думка називала «незліченними богами». Однак, з найабстрактнішої точки зору космології Науатль, ці боги є чотирма силами, які породив Ометеотль. Вони його чотири сини, чотири елементи: земля, повітря, вогонь і вода.

Різноманітні впливи, які нескінченно змінюють один одного, можуть бути виявлені лише за допомогою tonalámatl. Наступність є частиною таємничої гармонії напруги, яку астрологи Науатль марно намагаються зрозуміти та контролювати. Остаточна доля нашої епохи – стати катаклізмом, розривом усталеної гармонії. «Будуть землетруси й голод, і тоді прийде наш кінець». Але, незважаючи на песимістичний характер, властивий такому космічному завершенню, науа не втратили свого енергійного ентузіазму. Навпаки, цей

висновок був саме тим потужним поштовхом, який рухав їх вперед двома дивовижними способами. Ацтеки зорієнтувалися на шлях містичного імперіалізму. Переконавшись, що для того, щоб уникнути остаточного катаклізму, необхідно зміцнити сонце, вони взялися забезпечити його життєвою енергією, яка міститься лише в дорогоцінній рідині, яка підтримує життя людини. Жертвоприношення та церемоніальна війна, що було основним способом отримання жертв для жертвоприношень, були їхньою центральною діяльністю та суттю їхнього особистого, суспільного, військового, релігійного та національного життя. Це містичне бачення культур. У іцілопочті перетворило ацтеків на великих воїнів, на «людей Сонця». Такою була позиція ацтеків перед обличчям неминучої останньої катастрофи, яка мала покласти край П'ятому Сонцю.

Продемонструвавши зв'язок своїх переконань із стародавніми знаннями, що передаються з покоління в покоління, тламатімі наводять низку різноманітних і глибоких аргументів. Перший, мабуть, найбільш змістовний, був легко зрозумілий більшості людей. Це стосувалося стародавнього міфу про створення небесних тіл і людини в Теотіуакані, де боги зібралися, щоб створити П'яте Сонце, нашу теперішню епоху.

Паралельно з народною релігією йшли більш глибокі теологічні роздуми наука. Їхній пошук раціональних відповідей зрештою привів їх до питань і філософського формулювання проблем щодо тих самих речей, які люди приймали і в які вірили. Вони поетично висловили деякі з перших труднощів, з якими вони зіткнулися під час раціонального дослідження. Свідомо шукаючи знання «щодо того, що перевершує наші здібності до розуміння, потойбічного», тламатімі порівнювали своє метафізично спрямоване знання з ідеалом справжнього знання, настільки, наскільки людина здатна це досягнути. У результаті порівняння вони відчули сильний сумнів, який мучив мислителів усіх віків:

Чи є тут правда в наших словах?

*Все здається таким сном, тільки ми встаємо зі сну,
тільки на землі залишаються наші слова.*

Оскільки те, що можна знайти на землі (у tlaltícpac), є минулим, «чи можна знайти щось на землі, що витримає?» Запитання виражає сумнівну цінність цього земного знання, яке прагне вирватися зі світу ілюзій у пошуках раціонального пояснення того, «що перевершує наше розуміння, що може бути поза межами». З самого початку тенденція пошуку схиляється до негативу: «Все виглядає так, як сон [тут, на землі]». І, далі, «ми прокидаємося лише для того, щоб мріяти». Ця ідея постійно з'являється в працях анонімних мислителів науатль, а також у віршах, авторство яких відомо:

*Так сказав Точіуїцін,
так було сказано Койолчіукі:
Це неправда, це неправда
що ми приходимо на цю землю, щоб жити.
Ми приходимо тільки спати, тільки мріяти.
Наше тіло - квітка.
Як навесні трава зеленіє,
так наші серця відкриваються і дадуть бутони,
а потім вони в'януть.
Так сказав Точіуїцін.*

Кілька віршів, які приписуються відомому королю Несауалькойотлю, показують, що роздуми про швидкоплинність земних речей були основною темою та відправною точкою для його спекуляцій. Дві його філософські поеми ілюструють це занепокоєння:

*Чи правда, що на землі живе?
Не вічно на землі, тільки ненадовго.
Хоча це може бути нефрит, він ламається;*

*хоч воно й золото, воно подрібнене;
хоч це перо кетцалья, воно не триватиме.
Не вічно на землі, тільки ненадовго.*

Інший вірш, який також коментує минущу природу життя на землі, зберігся Ікстлілхочітлем у його «Історії народу Чичімець»:

*коли ти підеш із цього життя в наступне,
о царю Йойонцін,
настане час, коли ваші васали будуть зламані та знищені,
і всі ваші речі поглине забуття....
Бо це неминучий наслідок усіх держав, імперій і володінь;
вони минуці і нестійкі.
Час життя позичений,
в одну мить його треба залишити позаду.*

Що ніщо не є «істинним» у значенні цього слова науатль (неллі, споріднене з *nel-huá-yotl*, «корінь, основа, основа»), Незауалькойотль та інші тламатініме стали ще більше одержимі пошуком автентичного значення людської діяльності і подумав. Якщо людське життя лише минуще на *tlaltícpatl*, як можна висловити будь-яку правду щодо того, що є поза межами будь-якого людського досвіду, щодо Життєдавця? Існує парадокс: якщо це життя лише мрія, то наші слова (оскільки вони земні) не здатні наблизитися до «того, що перевершує нас, потойбічне». У намаганні людини забути, що «одного дня ми повинні піти, однієї ночі ми спустимося в край таємниці»⁹, вона може шукати розради в сп'янінні, спричиненому грибним вином.

Неминуchoю відповіддю, як, мабуть, визнали поети та мудреці мови науатль, було жити життям на землі повною мірою — отримувати якомога більше задоволення:

Одного дня ми повинні піти,

*Одного разу вночі ми спустимося в область таємниці.
Тут ми лише пізнаємо себе;
тільки мимохідь ми тут на землі.*

У мирі й насолоді давайте проведемо життя; приходьте, давайте насолоджуємося.

*Хай гнівливі не роблять так; Земля справді велика!
Якби той жив вічно; якби той не вмер!*

Ця реакція на можливість досягнення трансцендентної істини принаймні подумки не була єдиною відповіддю, яку запропонували нахуа, і не була вона найбільш інтенсивно закладеною в їхній дух. Обтяжені парадоксом, вони шукали нову форму знання — таку, яка дозволила б людині зрозуміти незмінний принцип, заснований на ньому самому, на якому мають ґрунтуватися думки та реальність. Цією основою всього існуючого й пізнаваного може бути верховне божество, якого в народній релігії називають «Життєдавцем». Тламатініме цікавився, чи можна подолати мрію та ілюзію, намагаючись правдиво прокоментувати найвищу істоту:

*Можливо, о Життєдавче, ми справді говоримо?
Навіть якщо ми можемо запропонувати Життєдавця
смарагди та прекрасні мазі,
якщо з пропозицією намист вас викликають,
силою орла, ягуар,
може бути, що на землі ніхто не говорить правди.*

Ця перша спроба втекти від мрії та ілюзії досліджувала істину про «Життєдавця» через релігійні жертви. «Навіть якщо ми можемо запропонувати... смарагди та прекрасні мазі. .. можливо, на землі ніхто не говорить правду». Тон негативний; підношення вищій істоті не відкривають дверей до істини. І інший вірш, звернений до Божественного, повторює негативну тональність:

Скільки людей можуть сказати, що правда є чи ні?

Ти, Життедавче, дієш там таємниче.

Популярний і громадський культ богів, який виражався в жертвоприношеннях, і містичне мілітаристське бачення ацтеків відрізнялися від пошуку тламатініме нової форми знання, яка могла б втілювати істину. У своїх пошуках вони досліджували можливості нового способу сказати «правдиві слова» про те, що «над нами, що за межами». Адекватне формулювання розробленої ними теорії метафізичного знання також знайшло вираження в їхній поезії. Один вірш зокрема описує це досягнення. Це було продекларовано в домі Текайеуаціна, володаря Уексоцінко, з нагоди зустрічі мудреців і поетів:

Так говорив Айокуан Куецпальцін

який, без сумніву, знав Життедавця...

«Тепер я чую слова птаха койолі

як він відповідає Життедавцю.

Він іде своєю дорогою співаючи, даруючи квіти.

І його слова сиплються дощем

як нефрит і кецаль.

Це те, що подобається Життедавцю?

Чи це єдина правда на землі?»

Сенс вірша міститься в останньому питанні: «Чи це єдина правда на землі [azo tle nelli in tlaltícpac]?» Це дійсно пісня і квіти, які, мабуть, «радують Життедавця». Це, здавалося б, незрозуміле твердження можна прояснити, проаналізувавши ідіоматичний комплекс «пісня і квіти». У Llave del Náhuatl, дослідженні певних стилістичних рис мови науатль, Гарібай відзначив одну з головних і особливих характеристик цієї мови. Він назвав це «дифразизмом»:

Це процедура, під час якої одна ідея виражається двома словами, або тому, що вони є синонімами, або тому, що вони розташовані поруч одне з одним.

Кілька прикладів іспанською більш доречно проілюструють це: *a tontas y a locas*, «безрозсудно»; *a sangre y fuego*, «кров'ю та вогнем»; *contra viento y marea*, «проти вітру та припливу»; *a rap y agua*, «на хлібі та воді» тощо. Ця стилістична форма, така рідкісна в наших мовах, є звичайною в науатлі. Майже всі ці вирази вживаються метафорично, і тому їх слід розглядати в контексті. У буквальному розумінні їх значення спотворюється або втрачається повністю.

У *xóchitl* в *cuícatl* «квітка і пісня» є одним із багатьох прикладів «*difrasismo*», згаданих Гарібасем. Окрім буквального значення, фраза є метафорою поезії чи вірша. У цитованому вище тексті *tlamatínime* робить висновок про те, що «єдина правда на землі» — це поезія — «пісня і квіти».

Перекоаний у минушому характері всього, що існує на землі, і в мрійливій якості життя, підхід *tlamatínime* до істини не міг бути аристотелівським «ототожненням розуму, який знає, з існуючою реальністю». Цей тип рівняння не був шляхом, якого слідували *tlamatínime*, які стверджували, що «може бути так, що ніхто не говорить правду на землі [*ach áyac nelli in tiquitohua nican*]»¹

Але ця позиція не означала універсального й абсолютного скептицизму. Справжня поезія походить від своєрідного типу знання, плоду справжнього внутрішнього досвіду, результату інтуїції. Таким чином, поезія є творчим і глибоким вираженням, яке через символ і метафору дозволяє людині відкрити себе, а потім говорити про те, що вона інтуїтивно й таємниче сприйняла. Оскільки він відчуває, що ніколи не зможе висловити те, що прагне висловити, поет страждає. Тим не менш, його слова іноді можуть втілювати справжнє одкровення. Ця якість чудово проілюстрована в наступному вірші на мові науатль, у якому впізнається сама душа поезії:

Серце моє жадає квітів;

Я страждаю піснями, а творю їх на землі,

Я, Куакуауцін:

*Жаду квітів, що не згинуть у моїх руках!
 Де я можу знайти чудові квіти, чудові пісні?
 Кого я шукаю, весна на землі не родить;
 справді, я відчуваю муки, я, Куакуауцін.
 Можливо, наші друзі будуть щасливі; чи відчують вони задоволення?
 Де я, Куакуауціне, можу знайти чудові квіти, чудові пісні?*

Лише той, хто потрапляє під божественний вплив, який розкидає квіти та пісні серед людей, здатний говорити про «правду на землі». Інформатори Саагуна кажуть, що мудрий чоловік мав «божественне серце [yoltéotl]» в їхньому описі особистості художника та у їхньому формулюванні того, що можна назвати ацтекською концепцією мистецтва.

Тламатініме приписували початок своїх найвищих теологічних ідей тольтекам. В Анналах Куаутітлана та в текстах на мові науатль, зібраних Саагуном, це твердження часто зустрічається. Чи було це символічною спробою з боку нахуа ототожнити себе та свої знання про Божественне зі своїм багатим толтекським походженням? Це можливо, тому що нахуа того часу, що передував Конкісті, пов'язували Толтекайотля, «тольтекство», з усім найвищим у своїй культурі. Дійсно, слово *toltécatl*, «толтек», стало синонімом мудрої людини та митця.

В «Історії толтеків-чічімеків» є стародавня поема, яка розповідає щось про оригінальне толтекське уявлення про Божество. Гарібай, який провів лінгвістичний аналіз цієї поеми, підтверджує її давність. Контекст демонструє, що поема була написана набагато раніше ацтекського періоду. Певні мандрівні племена, ймовірно ті, що були викорінені та розсіяні внаслідок падіння останньої імперії толтеків наприкінці одинадцятого століття нашої ери, знали й співали цю пісню. Значення цієї поеми полягає в тому, що вона згадує того самого верховного бога подвійності, чиє відкриття наступні тексти приписують

толтекським мудрецам. Це свідчить про те, що «дуже давня філософська школа (щонайменше з часів Тольтеків) вважала, що походження всіх речей є єдиним принципом — чоловічим і жіночим, — який породив богів, світ і людей».

Ці ідеї стародавнього толтекського походження були не просто інертною інтелектуальною спадщиною у світі науатль. Навпаки, вони були об'єктом інтенсивних спекуляцій тламатініме в період безпосередньо перед завоюванням. Крім того, хоча тламатініме використовували ці ідеї як ядро свого метафізико-поетичного підходу, це не означає, що вони просто прийняли давню теологічну концепцію в її повноті. Навпаки, вони сформулювали ряд проблем з цього приводу:

*Де місце світла,
бо Той, Хто дає життя, ховається?*

Якщо говорити конкретніше про толтекську картину вищої істоти, виникли інші запитання:

*Куди я подінуся?
Ой, куди мені подітисся?
Шлях бога подвійності.
Ваш дім на місці мертвих?
Всередині небес?
Або тільки тут, на землі
є місцем проживання мертвих?*

Тламатініме прагнув відкрити шлях, який привів до Ометеотля, бога подвійності. Щоб досягти своєї мети, вони запропонували три можливості: чи живе він на небі? Внизу на місці загиблих? Чи тільки тут, на землі?

За словами мудреців, Ометеотль живе на пупку землі; він присутній у блакитних водах, у хмарах, в Омейокані, за небесами і навіть у регіоні мертвих.

Тламатініме з великою поетичною майстерністю ще раз підкреслив багатоприсутність Життедавця:

*Ти живеш на небі;
ти підтримуєш гору,
Апáһиас у ваших руках.
Чекають, ти завжди всюди;
до вас кличуть, до вас моляться.
Твої слави, твої слави шукають.
Ти живеш на небі;
Апáһиас у ваших руках.*

Таким чином тламатініме зобразив Життедавця, того, хто присутній у кожному куточку Всесвіту. Поема метафорично описує засновницьку дію Життедавця — він підтримує гори, а Анауак у його руках.

Отримавши відповідь на питання про обитель і метафізичне «поза межами», ми переходимо до філософської концепції науатль про вищий принцип, який розглядається виключно як такий. Місцеві жителі Саагуна сказали:

1. І тольтеки знали
2. що багато неба.
3. Вони сказали, що є дванадцять накладених один на одного підрозділів.
4. Там живе правдивий бог і його дружина.
5. Небесного бога називають Володарем подвійності.
6. А його дружину називають Леді Подвійності, небесною Леді;
7. що означає
8. він цар, він Господь, вище дванадцяти небес.

1): І Тольтеки знали.

Щоб підкреслити давність і, можливо, глибину цієї доктрини, індійські

інформатори почали з приписування того, що вони збиралися сказати, тольтекського походження.

2–3): Так багато небес. Вони сказали, що є дванадцять накладених один на одного підрозділів.

Очевидно, це натяк на космологічну концепцію Науатль про вертикальний Всесвіт, утворений серією «небесних поверхів», через які рухаються зірки.

4): Там живе правдивий бог і його дружина.

Цей рядок і два наступних прямо називають найвищий принцип, задуманий думкою науатль. Він у *nelli téotl*, «справжній бог». Щоб зрозуміти значення цієї фрази, слід пам'ятати значення слова *nelli* — правдивий, добре обґрунтований, твердий. Таким чином, ця фраза означає, що на дванадцятому небі живе добре обґрунтований бог, той, хто заснований на собі або на собі — Неллі. Говориться про одного бога, оскільки вживається однина *téotl*; якби згадувалося про двох або більше, використовувалася б множина, *teteo*, «боги».

Хоча «справжній бог» один, його одразу описують як «дружину», *i-námic*. Це слово, що походить від дієслова *namique* (знайти, допомогти) і присвійного префікса *i* (його), буквально означає «його рівний» або «речь, яка підходить або пристосовується до чогось іншого». Дотримуючись цього буквального значення, ми перекладаємо *i-námic* як «дружина», щоб вказати, що *nelli téotl*, «справжній бог», пов'язаний або доповнюється «рівним йому» або «тим, що покращує його чи робить він більш повний». Друга сутність — це не інший окремий принцип, а скоріше істота, яку можна описати як щось, об'єднане з верховним божеством і поділяючи стан *nelli téotl* — бога, заснованого на самому собі.

Розділ 4

САНТА МУЕРТЕ. НОВА ТРАДИЦІЯ МЕКСИКИ

Перш ніж заглиблюватися в досить туманне походження культу, це повинно бути зазначив, що більшість прихильників мало цікавляться історією в скелет святого. Як релігійні прагматики вони стурбовані головним чином з чудотворною силою народного святого. Решта - академічне. Отже, значна, якщо не більша частина книги буде зосереджена на тому, що робить Свята Смерть для відданих. Однак, щоб краще зрозуміти її *modus operandi*, спочатку нам потрібно розглянути її особу. Хто вона і як вона з'явилася стати тим, чим вона є сьогодні на початку двадцять першого століття? в дивлячись на її минуле, ми розглянемо як міф, так і реальність у розвиток її культу. Невелика меншість більш витонченого культу члени цікавляться історією свого улюбленого святого і мають чітко визначені погляди на справу. Інші, які не є віруючими самі, прийняли Санта Муерте і часто саму смерть як ікона мексиканства та розповіли власні цікаві історії про витоки її відданості. Поки я намагатимусь розрізнити те, що я вважаю фактом і вигадкою, я думаю, ми знайдемо це міфами оточення культу часто настільки ж показове, як і реальність, і розповідає нам багато про природу культу. Більшість американців і західноєвропейців одразу б це зробили визнають Санта-Муерте свого роду жінкою Grim Reaper з орі-джини в середньовічному католицизмі. Іспанцям навіть не довелося б робити надбавки для її статі, оскільки вони уособлюють смерть, відомий як La Parca, це жіночий скелет. Мексиканці, однак, більше ймовірно, розглядають скелет святого як адаптовану версію місцевої богині смерті (зазвичай ацтеків або майя). Як би дивно це не було іноземним спостерігачам здається, що для багатьох мексиканців реалії історії корінних народів і міфи про націоналізм сходяться, щоб дати білому Сестра місцеве місце народження в доколумбовій Мексиці. Найпоширеніша версія історії святого корінних жителів ідентичність

підкреслює її нібито ацтекське походження. Точніше, Вважається, що Санта-Муерте походить від Міктекачіуатль, тобто Ацтекська богиня смерті, яка разом зі своїм чоловіком Міктлантекутлі правив підземним світом, Міктланом. Як Кістлява Леді, смертельна пару зазвичай представляли у вигляді скелетів або людських тіл черепи для голів. Ацтеки не тільки вважали, що ті, хто помер природною смертю, потрапляють у Міктлан, але також зверталися до надприродних сил богів для земних причин. Зі своїм переслідуванням корінного населення релігії, іспанське завоювання загнало відданість у підпілля та в синкретизм з католицизмом. Че нас, за цією версією, це ацтекський Міктекачіуатль, який знову з'явився на поверхні в доньї Квети храм у 2001 році. Її туніки та сукні в іспанському стилі, її європейське спорядження, коса та терези правосуддя – це лише фасад тонко приховуючи її справжню ацтекську ідентичність. Один із найвидатніших лідерів культу в Морелії погодився з цим біла дівчина має корінне походження, але стверджувала, що вона була пурепеча, основною групою корінного населення штату Мічоакан, яка була ніколи не завойовувалася сусідніми ацтеками. Вісенте Перес Рамос, а уродженець Пацкуаро, в інтерв'ю у себе вдома описав Saint Death's походить від Санта-Ана-Чаптіро, невеликого містечка за межами Пацкуаро де знаходиться одна з найрозкішніших святинь країни Санта-Муерте знайдено. Дон Вісенте стверджував, що святий смерті народився в шістнадцятого століття подружжю Пурепеча із Санта-Ана-Чаптіро. На відміну від звичайних немовлят, вона народилася розміром з дорослу жінку зі світлим кольором обличчя та каштановим волоссям. Боїться, що багаті люди (іспанці) вкрали їхню прекрасну дочку, молоді батьки-тубільці тримали її під замком у своїй хатині.

Однієї ночі вона втекла і почала тинятися від села до села. Селяни, які натрапляли на неї, боялися, вважаючи, що ця жінка, яка іноді була одягнена в білий халат, а іноді в чорне, була якимось духом. Сільські чутки про прекрасну

мандрівну душу спонукали чиновників інквізиції заарештувати її та засудити за чаклунство. Кати не змогли належним чином прив'язати її до вогнища, на якому її мали спалити живцем, дозволивши їй зігнути ліву руку вгору (у положення, яке часто можна побачити на її статуетках сьогодні). Коли полум'я інквізиції перетворило на попіл інших, яких було визнано винними в чаклунстві та чаклунстві, натовп ахнув від подиву, помітивши, що скелет прекрасної дівчини залишився цілим. Брат Хуан Пабло крикнув на натовп: «Не бійтеся, вам нема чого боятися. Навпаки, подякуй Богові, що Він дозволив тобі побачити нашу Пресвяту Смерть (Santísima Muerte)». Отже, згідно з доном Вісенте, це був францисканський священнослужитель, який дав Санта Муерте її ім'я. Харизматичний лідер культу закінчив історію твердженням, що скелет святого лежить у труні, захованій десь у місті Санта-Ана-Чаптіро.

На відміну від дона Вісенте та багатьох інших членів культу, як кілька мексиканських вчених, які вивчали її, так і хрещений батько культу Девід Ромо, простежують походження Білої дівчини до середньовічної Західної Європи. Мексиканський антрополог Катя Пердігон Кастан'єда, наприклад, пише: «Історія сучасної концепції смерті та її іконографії, відображеної в сучасній Санта-Муерте, більше пов'язані з іудео-християнською релігією (католицизмом у цьому конкретному випадку), ніж із забутою та невідомі голоси переможених, іншими словами, доіспанських народів». Девід Ромо та інші вказують на походження святого в образі Жнивця середньовічного європейського католицизму. Бубонна чума (чорна смерть) зробила смерть звичною та постійною присутністю для європейців чотирнадцятого століття. Саме в той час, коли хвороба забирала принаймні третину життів європейців, смерть уперше стала персоніфікуватися як скелетна фігура, яку ми знаємо сьогодні. Художники, скульптори та священики почали використовувати скелетне зображення смерті у своїх роботах. В одному з найяскравіших зображень смерті, зазвичай на кладовищах, католицькі

священнослужителі змушували акторів у костюмах скелетів виконувати танець смерті, у якому деякі з виконавців востаннє рухалися в тактному ритмі перед тим, як їх супроводжував Жнець. до духовного світу.

Іспанське духовенство використовувало Похмурого Жнеця та його жіночу аналогію, Ла Парку, у подібній дидактичній манері серед корінного населення народів Америки. Часто спираючись на свої власні традиції священних кісток предків і тлумачачи християнство через власну культурну призму, деякі корінні групи, такі як високогірні майя в штаті Чіапас і Гватемала, і гуарані в Аргентині та Парагваї, взяли скелетну фігуру Церкви смерть за власне святе. Це найбільш очевидно в Гватемалі та Чьапасі, де іспанський францисканський святий Паскуаль Байлон у шістнадцятому столітті був синкретизований з релігією майя та став популярним, але не офіційним, представленим як Рей (Король) Паскуаль, скелет із короною на його черепі. Хоча іспанський монах ніколи не відвідував майя Мексики та Гватемали за своє життя, вважається, що він з'явився у видінні людині майя в 1650-х роках, у розпал страшної чуми, яку він зарахував із закінченням. Очевидно, саме майя, якого прийняв надприродний візит святого Паскуаля, вперше зобразив францисканця у вигляді фігури скелета. Під час іспанського колоніального періоду зусилля Церкви викоринити шанування таких святих скелета загнали відданість їм у підпілля, де він залишався до недавнього часу.

Конкретні згадки про Санта Муерте вперше з'являються в іспанських колоніальних записах у 1790-х роках, майже на півтора століття пізніше, ніж Рей Паскуаль. У документі 1797 року з архіву інквізиції під назвою «Про забобони різних індіанців з міста Сан-Луїс-де-ла-Пас» вперше згадується Санта-Муерте. Зосереджуючись на народі чічімеків із сучасного штату Гуанахуато, церковний запис говорить про тридцять індіанців, які «вночі збираються у своїй каплиці, щоб пити пейот, поки не втратять розум; запалюють перевернуті свічки, деякі з яких чорні; танцюють з паперовими ляльками; вони шмагають святі хрести, а також

фігуру смерті, яку вони називають Santa Muerte, і зв'язують її мокрою мотузкою, погрожуючи шмагати та спалити, якщо вона не зробить чуда». Ймовірно, диво, про яке йде мова, було результатом місцевого політичного контролю, а покаранням за такі «забобони» було знищення каплиці, де зберігається опудало Кістяна леді зберігалася, нагадуючи про нещодавнє знесення храмів Святої Смерті на кордоні.

Записи інквізиції тієї ж епохи та того самого центрального регіону Нової Іспанії (як називали Мексику в колоніальний період) цитують дуже схожий випадок «індіанського ідолопоклонства». Однак у цьому випадку скелет святого є чоловічою фігурою, яка також мала власну каплицю. У 1793 році в сучасному штаті Керетаро францисканський монах і вікарій подали скаргу на групу індіанців, які посеред меси поклали на вівтар «ідола, ім'я якого — Справедливий Суддя і є фігура повного людського скелета, що стоїть на вершині червоної поверхні, у короні та тримає лук і стріли». Це разом із доказами з Аргентини, здається, вказує на надзвичайне злиття фігури Христа, Справедливого Судді, з Жницею.

У своєму глибокому дослідженні латиноамериканських народних святих Френк Граціано згадує два прізвиська аргентинського святого смерті Сан-Ла-Мерте, які асоціюють святого-скелета з Ісусом. Перший, San Justo (Святий Справедливість), і другий, el Señor de la Paciencia (Господь Терпіння), безпосередньо пов'язані з образом Господа Смирення та Терпіння, який у Мексиці та Центральній Америці більш відомий як фігура Христос Справедливий Суддя. Це зображення зневіреного, який переміг Христа після його бичування і перед смертю на хресті. Таким чином, корінні групи як у центральній Мексиці, так і в північно-західній Аргентині та Парагваї створили однакову синкретичну асоціацію між двома головними фігурами католицької євангелізації — Жницею та Ісусом. Цікаво, що аргентинський Сан-Ла-Муерте пережив переслідування з боку

Церкви і процвітає там сьогодні, тоді як мексиканський Справедливий Суддя затьмарений своєю жіночою колегою Санта-Муерте.

У відповідь на переслідування з боку Церкви прихильники Художі Пані зробили своє шанування її ще більш таємним, аж до такої міри, що вона зникла з мексиканських історичних записів на наступні півтора століття. Мексиканці проголосили незалежність від Іспанії, прогнала війну проти Сполучених Штатів і брала участь у першій великій революції двадцятого століття. Безсумнівно, Могутня Леді була там разом зі своїми учнями, свідками таких та незліченних інших подій, але ні мексиканці, ні іноземні спостерігачі не зафіксували її присутності знову до 1940-х років. А Свята Смерть, яка знову з'являється в історичних літописах протягом наступних п'ятдесяти років або близько того, аж до кінця двадцятого століття, є майже виключно Могутньою Пані кохання, яку символізує її червона вотивна свічка.

Чотири антропологи — один мексиканець і три американці — згадують її роль чарівниці кохання у своїх дослідженнях 1940-х і 50-х років. На додаток до Френсіс Тор і Оскара Льюїса, про яких раніше йшлося у вступі, Гонсало Агірре Бельтран, який писав наприкінці 1940-х років, згадує пов'язані з любов'ю молитви до Санта-Муерте серед громади переважно африканського походження в тихоокеанському прибережному штаті Герреро. Разом із згадками Ізабель Келлі та Оскара Льюїса про її роль у любовній магії це чітко свідчить про те, що до кінця 1950-х географічний охоплення «Красуні» було широким, якщо не повністю національним. Тур і Льюїс заново відкрили святого смерті в Мехіко Сіті, Агуїрре знайшов її на південному узбережжі Тихого океану, а Келлі натрапила на її любовні молитви в північно-центральної частині Мексики.

Дослідження, проведені в наступні десятиліття 1960-х і 1970-х років, виявили відданість їй у віддалених частинах країни, таких як гірський регіон Веракрус навколо міста Катемако, відомого центру чаклунства та чаклунства, і

навіть внизу. у найпівденніший штат Чьяпас, де Рей Паскуаль має суд. У своїй книзі *Mitos y magos mexicanos* (Мексиканські міфи та маги) Марія де ла Лус Берналь була одним із перших дослідників того періоду, які задокументували фактичну організовану відданість Лисій леді (ла Пелона). На основі досліджень, проведених у 1970-х роках, вона пише про групи жінок, одягнених у чорне, які стоять на колінах перед вітварем скелета святого, стискаючи запалені свічки, співаючи в унісон молитви про домінування чоловіків у їхньому житті. З криками «Найсвятіша смерть, катуйте його, умертвіть його» жінки-віддані прагнули заручитися надприродною допомогою Могутньої Леді, яка, як вони сподівалися, може допомогти їм встановити контроль над своїми блудними чоловіками та хлопцями.

У той час як жінки в чорному звернулися до Білої сестри, віддані в центральному штаті Ідальго започаткували те, що, ймовірно, є найстарішим безперервним святкуванням Санта-Муерте в тому самому районі. Подібно до синкретичних святих-скелетів, Справедливого Судді, Рея Паскуаля та аргентинського Сан-Ла-Мерте, Свята Смерть із містечка Тепатепек злита з образом Святого Бернара (San Bernardo Clairvaux), середньовічного французького святого, якого місцеві народні католики асоціювалися зі скелетною фігурою смерті. Одне з найстаріших і найунікальніших зображень Санта-Муерте, дерев'яна статуя, яку зараз шанують у святині сім'ї Крус, має приблизно чотири фути заввишки і зазвичай одягнена як королева з атласною мантиєю, короною та скіпетром у лівій частині. руку. На відміну від більшості статуй скелета святої, які зображують її стоячи, ця сидить на дерев'яному стільці. Особливо вражає муміфіковане обличчя дерев'яного ідола. Це не типовий безшкірний череп Кістлявої леді, а скоріше м'ясисте обличчя з витягнутим ротом, який, здається, зашитий.

Сім'я Круз, очевидно, мала двохсотлітнє зображення у своєму володінні протягом кількох поколінь, повертаючись принаймні до кінця дев'ятнадцятого століття. Вісімдесятирічний матріарх сім'ї повідомляв, що її прадіди позичали образ для процесій Страсного тижня, під час яких він їхав сидячи у візку разом із фігурами Христа Гробу Господнього та Діви Марії. Вважаючи, що це подоба святого Бернара, віддані також проведуть статую містом 20 серпня на святкування дня французького святого. Хоча віддані більше не демонструють її містом у Страсну седмицю продовжують святкувати той же серпневий день. Насправді донья Кета запросила мене приєднатися до її каравану з Мехіко, щоб відзначити важливу дату в 2009 році. Далеко від очей громадськості свята-скелет проводила більшу частину свого часу в сімейному храмі, де вони та кілька сусідів вшановували її.

За дивним поворотом подій десь у 1950-х роках міський священник увірвався в дім Крузів і викрав скелетне опудало. Стверджуючи, що віруючі молилися перед статуєю зі злими цілями, такими як вбивство, священнослужитель відніс статую до своєї парафіяльної церкви, головної церкви в Тепатепеці, де він поставив її для загального огляду в бічній каплиці поряд із зображенням Діва Гваделупська. За словами літнього матріарха, священник заручився допомогою свого племінника, який також доводився родичем чоловіка доньї Крус. Схоже, що двоє сподівалися отримати вигоду від більшої кількості пожертвувань, які, як вони очікували, принесе «Святий Бернард». Більше сорока років донья Круз та решта її сім'ї були змушені вшановувати свого викраденого святого в місці її ув'язнення. Свята-скелет не скривала свого невдоволення ситуацією. Згадуючи свої візити до її статуї Санта-Мерте в міській церкві, матріарх Крус сказала: «Я дивилася на неї, а вона не дивилася мені прямо в обличчя, тільки збоку. Вона розсердилася на мене, бо я відпустив її».

Для родини Круз повернення їхнього викраденого святого у 2000 році було чимось іншим, як дивом. Донья Круз рішуче стверджував, що «образ повернувся додому сам»¹⁰. Без зв'язку Крузів з ним несподівано з'явився адвокат і запропонував безоплатно працювати над поверненням їхнього улюбленого сімейного святого. На зустрічі з архієпископом штату Ідальго того року Дона Крус пообіцяла йому, що не буде проводити «меси» чи інші богослужіння для свого Санта Муерте у себе вдома. Високопоставлений священнослужитель погодився на умови звільнення, тож після більш ніж трьох десятиліть ув'язнення свята смерті повернулася додому до свого родинного вівтаря. За останні десять років каплиця родини Круз стала однією з найпопулярніших Храми Санта-Муерте в Мексиці та Сполучених Штатах, поступаючись лише храму Донья-Кета в Тепіто. Щороку в середині серпня тисячі мексиканців і навіть деякі іноземці здійснюють паломництво, щоб попросити благословення в одного з найдавніших зображень Могутньої Пані. Віддзеркалюючи свою зростаючу популярність, Санта Муерте пройшла шлях від головних ролей у міських драмах до свого національного кінематографічного дебюту у фільмі 1976 року *El miedo no anda en burro* (Страх не їздить на ослі). Кемпінговий комедійний фільм жахів, у якому знялася одна з найулюбленіших героїнь мексиканського кіно, Ла Індія Марія (Марія, індіанка), яку зіграла плідна актриса Марія Єлена Веласко. Фільм включає сюрреалістичну сцену за участю Кістлявої леді. Коли старий в інвалідному візку грає моторошну панахиду на органі, *La India María*, дивлячись на зображення Санта-Муерте над клавіатурою, співає жакливу пісню, яка нагадує про роль *Grim Reapress* у тому, що вони прийшли за мертвими та забрали їх. до місць їх відпочинку. Намагаючись налякати старого, вона співає: «Смерть бере тебе, коли ти найменше чекаєш її смерті,

Супер потворний і лисий, захоплює тебе. Тягаючи їх туди-сюди, тягаючи туди-сюди, ось як вона бере мертвих із собою». Цікаво, що це один із небагатьох

zareєстрованих випадків із розглянутого періоду, коли святий смерті не грає роль лікаря кохання. Ось вона — жахлива Грим Реапрес, яка допомагає Індії Марії налякати старого органіста видіннями його власної смерті.

І саме жахлива Свята Смерть чорної релігійної свічки піднімається, щоб затьмарити доктора кохання з червоною свічкою у всіх видах висвітлення в ЗМІ протягом останнього десятиліття. Розділ 3 детально дослідить її темну сторону. Тут достатньо сказати, що зв'язок Хрещеної матері з злочинним світом, зокрема торговцями наркотиками та викрадачами, почав привертати обмежену увагу засобів масової інформації наприкінці 1980-х років і протягом останніх кількох років висвітлювався на телебаченні, радіо та в газетах. і з'являвся у фільмах і романах у Мексиці та, меншою мірою, США. Однак, щоб чорна свічка наркоманів, вбивць і багатьох мексиканських поліцейських не затьмарила коричневу свічку проникливості та відкриттів, ми продовжимо досліджувати історичний розвиток культу Санта-Муерте.

З моменту її першого згадування в історичних записах у 1797 році до 2002 року Санта-Муерте вшановували таємно. Вівтарі зберігалися в приватних будинках, подалі від громадськості, а медальйони та скаплері святого скелета носили приховані під сорочками відданих, на відміну від сьогодні, коли багато хто з гордістю демонструє їх разом із футболками, татуюваннями та навіть тенісом. взуття як знак їхньої віри. Враховуючи історію переслідувань з боку Церкви та неортодоксальні, якщо не сатанинські, наслідки персоніфікованої відданості смерті, прихильники Білої Дівчини здебільшого тримали свої стосунки з нею при собі або в своїх вузьких колах сім'ї та друзі. Понад два століття відданість Святій Смерті була окультною справою, як з точки зору шанування напівтаємної надприродної істоти, так і з точки зору її приховування від широкого загалу. Довгий період таємної відданості нарешті закінчився, коли скромний продавець кесадильї вирішив дістати свого скелета святого з шафи та з гордістю

продемонструвати свою віру своєму сумнозвісному району Мехіко. Енрікета Ромеро, більше ніж будь-який інший духовний лідер, зіграла головну роль у перетворенні шанування святого смерті з окультної практики на публічний культ. Сидячи на незручних пластикових табуретах на тротуарі перед її святилищем, магазином і будинком на початку липня 2009 року, ми з доньєю Кетою обговорювали її піонерську роль у перетворенні відданості костлявому святому з окультизму на культ. Одягнувши фірмовий синьо-білий картатий фартух мексиканських жінок робітничого класу, витривала шістдесятирічна мати семи дітей пояснила, що вона є прихильницею Білої дівчини з початку 1960-х років. Її тітка зберігала вівтар Санта-Муерте у вітальні, і підліток Енрікета відчув покликання до її духовного служіння. Я пам'ятаю, як почувався дещо скептично, коли вона заявила, що є відданою з 1960-х років. На той момент у своєму дослідженні я натрапив на подібні необґрунтовані твердження в Інтернеті, але ще не міг переглянути записи про її існування аж до колоніального періоду.

Незважаючи на мій скептицизм, історія метаморфози від окультного до публічного культу Санта-Муерте починається у в'язниці Мехіко, де один із синів доньї Кета, Маркос, був ув'язнений за злочин, який вона відмовилася назвати. Як і тисячі інших засуджених у мексиканських та американських пенітенціарних установах, він поставив у своїй камері імпровізований вівтар і молився до свого надприродного захисника, Могутньої Леді, про дострокове звільнення з в'язниці. Молитви Маркоса були почуті в 2001 році, коли він повернувся додому в Тепіто, сумно відомий квартал, який спокушає своїх жителів спокусою легких грошей. Впевнений, що саме зелений Санта-Муерте з правосуддя та правових проблем відповів на його молитви, молодий колишній ув'язнений висловив свою вдячність святому та його матері, яка також заступилася за справу свого сина перед Гарненькою дівчиною та відвідала її. Його регулярно ув'язнювали, подарувавши статую їхнього святого-охоронця в натуральну величину.

Підносячись над фігурками та статуетками Святої Смерті у своєму новому домі, новий імпозантний образ змусив донью Кету залишити двері відчиненими, щоб у неї було більше місця в тісних приміщеннях, з яких вона продавала кесадільї сусідам. Відчинені двері дозволяли клієнтам і перехожим добре бачити Кістляву Пані, яка стояла позаду доньї Кети, перевертаючи начинені сиром коржі на сковороді. Деякі з тих самих клієнтів і сусідів за кілька днів після прибуття Білої Сестри до доньї Кети на початку вересня почали запитувати, чи можна їм вшановувати скелета святого. Нині відома хрещена мати культу погодилася, і перш ніж вона це усвідомила, кожен дюйм її крихітної кухні-вівтаря був заповнений квітами та палаючими обітницями свічки. Одного вечора дим від свічок став таким густим у будинку, що ледь не огорнув родину Ромеро.

Саме тоді донья Кета та її чоловік Рей вирішили створити священний простір виключно для свого популярного нового святого. Втративши доньку в дитинстві через «Грім Репрес», Рей вважав, що перше листопада, День усіх святих (в пам'ять про померлих дітей), буде ідеальною датою для урочистого відкриття нової святині. Таким чином, коли Хелловін опівночі наприкінці 2001 року перетворився на День усіх святих, «перша пара» культу обережно помістила статую розміром із жінку на новий королівський вівтар. Невелике зібрання родини, друзів і одновірців було присутнім, щоб стати свідками історичної події, під час якої Біла сестра стала публічною. Протягом останніх десяти років, намагаючись наблизитися якомога ближче до найвідомішої статуї святого, сотні тисяч віруючих поклали свої руки на скло вівтаря, прикріпленого до передньої стіни будинку Ромеро. Останнє, що вулична хрещена мати культу робить щовечора перед тим, як піти на пенсію, це любовно протирає скло, яке вкрито відбитками сотень молитовних рук.

Парадоксальна роль святого смерті як надприродного рятівника та захисника людського життя зображена на високому рельєфі серед піонерів першої

публічної святині. У документальному фільмі мексиканського режисера Єви Аріджіс про Санта-Муерте Омар, ще один із синів Ромеро, пояснює, що найбільша послуга, яку зробив йому святий-скелет, — це врятував його від смерті принаймні тричі. Виглядаючи як класичний гангстер Тепіто, з поголеною шкірою голови, дешевими фальсифікованими сонцезахисними окулярами та татуйованими м'язистими руками, що стирчать із-під білої футболки «побиття дружин», двадцятирічний Ромеро розповідає Аріджісу один зі своїх передсмертних переживань. «Поліція побила мене, і я помирав. Мама збиралася привести священика. Рідина потрапляла в мій мозок, тому що мій череп був розколотий, і тоді я молився до неї, тому що я особисто не можу завжди просити її про щось постійно».

Думки про Санта-Муерте: звичай будувати вівтарі з жертвами (їжею, напоями, квітами, свічками) на згадку про святу смерть нагадує ритуали ацтеків. Наприклад, у День усіх душ (Día de los Muertos), який походить від мезоамериканської традиції, такі вівтарі споруджуються на честь померлих.

Розділ 5

ДЕНЬ МЕРТВИХ

День померлих оголошується постановою про визнання; співіснування й радості перед обличчям чогось такого абсолютного, як смерть. Погода в ці дні здається вразливою і нетрадиційною; Це відбувається як безперервний ритуал, який ніби відрепетований у пам'яті померлих, і ми живемо з ними, скасовуючи кордон між живими та померлими; не знаючи як. Усі запевняють, що мертві нас відвідують.

За підготовкою до свята – величезна робота. Мета одна: гарантувати близьким, тим, хто більше не йде з нами, гідний прийом і незабутнє матеріальне повернення. Є ті, хто каже, що є знуцання над смертю, я вважаю, скоріше, що ностальгія терпіти не кожен день. На короткий проміжок часу горе перетворюється на радість, а біль – на здатність тимчасово перемогти смерть.

Налаштування гарні. Вулиці пофарбовані в яскраві кольори, жовтий колір пелюсток квітки *sempachitl* захоплює ринки та площі. У небагатьох речах є стільки помітних зусиль, як у підношеннях і організаціях тих днів. Повітря, наповнене невідомими пахощами решту року, несе голоси та крики життєвої сили.

Гобелени зі свіжих, яскравих фруктів; дрібно окреслені хлібці; обличчя, які виганяють запізнілу посмішку; Вони виявляють в естетизації смерті та її свавільному мовчанні глибоке бажання задовольнити наших мертвих. А вночі свічки, що освітлюють і розривають першу темряву, і кажуть, ведуть шлях тим, хто повертається у світ.

Жива смерть: оксюморон, який має сенс у розфарбованих обличчях маленьких дітей, у титанічних зусиллях старих жінок, які готують найкращу страву року, в економічній відстороненості, що завтра буде проблема, і в примиреннях живих, які загнаний, можливо, випадково, небіжчиком.

Обряди, які відбуваються після смерті, можуть бути як похоронними, так і такими, що здійснюються на смерть близької людини і спрямовані на перехід у світ мертвих; або обряди нагадування, тобто «ті, які дозволяють трансцендентність і співіснування померлого з живими. Це включає в себе час, відведений на траур і вшанування» (Mendoza, 2006, р.30). Цьому останньому поняттю відповідає святкування дня мертвих.

Дискусія на тему обширна. Цей фестиваль, зокрема, є явищем, яке не вичерпується масштабами чи складністю. Починаючи з минулого століття, Октавіо Пас розмірковував про природу свята Дня мертвих і спосіб існування мексиканця. Для нього байдужість до смерті є байдужістю до життя, незважаючи на те, що воно присутнє в багатьох речах, які ми робимо, і що ми віддаємо йому свого роду поклоніння; Мексиканець висміює її, славить і грає з нею.

Навпаки, антрополог Ельза Мальвідо стверджує, що це святкування є звичайним явищем, ідеологічно сконструйованим певними мексиканськими інтелектуалами, одним із них, Октавіо Пасом, який під час формування мексиканської політичної системи намагався переосмислити минуле корінного населення, відокремившись від нього. від культурних канонів і незалежності.

Корінне населення, його життя, ритуали, звичаї та традиції були реконструйовані антропологічно та політично. Але, запевняє Мальвідо, ці мислителі не зробили нічого іншого, як адаптували іспаномовні католицькі та язичницькі свята до культурних потреб того часу.

Звісно, якщо Ельза Мальвідо стверджує, що свято «День мертвих» є по суті латиноамериканським, вона не заглиблюється далі в різні уявлення про смерть, які існує в кожній культурі. Це свято, з його кольорами, його радістю, його парадними та його ритуалами, не могло еволюціонувати виключно від латиноамериканського, тому що його календар відзначений урочистістю та жалобою, яка далеко не є уявленням про стан радості.

Інший підхід підтримує Патрік Йоханссон. Для нього святкування Дня мертвих з'являється завдяки стародавньому культу мертвих у групах Мексики. За допомогою посмертних ритуалів вони намагалися направити душі людей до одного з чотирьох місць, куди душа могла досягти, залежно від того, як вона померла. Для Мексики чотири місця, куди могли дістатися мертві, були: Ель-Міктлан, місце мертвих, де панує Міктлантекутлі, володар смерті; Тлалокан, місце Тлалок; Tonatiuh ichan, будинок сонця, дім Huitzilopochtli; і Сіналко, дім кукурудзи, яким править Уемак.

Йоханссон запевняє, що після завоювання «місцевий культ мертвих, уже заборонений монахами в його язичницькій версії, і християнські свята мертвих синкретично зливатимуться, поступово породжуючи типові мексиканське свято мертвих». Таким чином, схожість між одним святкуванням та іншим була використана доіспанськими групами для адаптації свого свята.

День мертвих у Мексиці не є ні повністю іспанським, ні доіспанським святкуванням. Ми не можемо ігнорувати елементи, які кожна з культур вносить у формулювання фестивалю. Прийняття святкувань після завоювання було, як зазначає Йоханссон, можливістю для корінних народів підтримувати фестивалі Міккаюйтонлі та Х'юї Міккаюйтль, щоб згадати своїх померлих.

У Мексиці святкується особливий день смерті, підготовка починається 28 жовтня, вважається, що померлі родичі приходять відвідати, тому що Бог звільняє їх на один день, щоб вони могли піти за їжею та насолодитися приношеннями родини, друзів і їх підготували знайомі. У громаді Ch'ol в Кампече приношення прикрашають листям ксате, прикрашають квітами, і важливо, щоб свічки освітлювали місце, кладуть апельсини, яблука, лайми та банани, а також овочі: гарбуз, чайот, маніока, солодка картопля або макаль, нарешті гранола, печиво або хліб випорожнюються.

Це день, коли не рекомендується йти на роботу в поле, тому що ті, хто живі, також повинні святкувати. Деякі із задоволенням їдять позоле, тостаду, коржики чи тамалес, вони п'ють каву, а багато хто вбиває свиней, курей та індиків. Їжа може бути різною. Напередодні дня померлих люди йдуть до пантеону, щоб помолитися, служитися мяса за упокій усіх душ, незалежно від того, живі вони чи мертві. Це дні радості й смутку, спогадів, які можуть убити в житті; майстрів молитви Вони пояснили, що ті, хто пішов, завжди дивляться на нас, і хоча ми не маємо права їх бачити, у День мертвих ми всі разом їмо. Це звичай, який не можна втрачати, це заклик переоцінити культуру, яку наші предки успадкували від нас, це наше велике свято День мертвих, воно заслуговує на те, щоб його берегли, і його потрібно поважати всіма віруваннями. Святкування покійних вірних символізує проблеми, з якими стикаються померлі перед тим, як досягти загробного життя. У Мікстеці розміщені вівтарі, що символізують життя і смерть. Деякі вівтарі мають два або три рівні. прагнучи представляти небо, землю та світ мертвих, інші можуть мати до семи кроків, пов'язаних із кількістю смертних гріхів, оскільки деякі традиції згадують, що дух має бути очищений від цього зла, це єдиний шлях до душі єднаються з Богом, хоча, звичайно, від життя ми повинні очиститися. Це особливий день. Двері земного світу і світу мертвих відкриваються, дозволяючи тим, хто вже пішов, відвідати своїх близьких і пообідати з ними. Прийнято прибирати і прикрашати пантеони, а також ходити молитися за упокій своїх душ, оскільки деякі з них пішли зі скорботою, турботами і болем.

Хоча кожна людина робить свій вівтар відповідно до своїх можливостей, свічки та сепрахóchiti ніколи не повинні бути відсутніми; Світло і запах цієї типової рослини повертають мертвих додому. Пам'ятайте, що вони важливі гості і що вони приїхали здалеку. Не забудьте приготувати улюблені напої та їжу. згадати, якими вони були в житті, що рано чи пізно ми їх досягнемо; У нас дуже багато часу, і він завжди працює.

ВИСНОВКИ

Культура ацтеків збагачена різною символікою та ритуалікою, ацтеки вражали різноманіття ритуалів та обрядів для кожного із богів та різних свят, але основна була ціль це визначити зміну традиційної релігії протягом століть, вона сильно змінилася але всеодно не втратила свою автентичність навіть після асиміляції християнством, обряди які святкували тоді частково в більшій мірі перетворилися на сучасну традицію дня мертвих в Мексиці, але навіть так можна спостерігати як сучасні мексиканці та корінні американці Мексики, відтворюють давні традиції предків на рідній землі, поклоніння Санта Муерте це був лише початок відродження давніх ритуалів та традиції Мексики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Alcalá, Jerónimo. *La Relación de Michoacán*. Morelia, 1980.
2. Aztec thought and culture. *A Study of the Ancient Nahuatl Mind*. By miguel león-portilla
3. Bancroft, H. 1883. Medicine and funeral rites among the Nahuas. In: *The works of Hubert Howe Bancroft*, vol. 2. *The native races, Civilized Nations*. San Francisco: A. L. Bancroft and Company Publishers, 591-629.
4. Baños Ramos, E. In press. *Referencias de entierros en Tlateloico*. INAH.
5. Barlow, R.H. 1944-1947. *Tiatelolco a través de los tiempos*. 4 vols. Mexico: *Sobretiros de la Academia Mexicana de Antropología*.
6. Becker, Marshall Joseph. "Caches as Burials; Burials as Caches: The Meaning of Ritual Deposits among the Classic Period Lowland Maya." In *Recent Studies in Pre-Columbian Archaeology*, edited by Nicholas J. Saunders and Olivier de Montmollin, vol. 1, pp. 117–139. Oxford, 1988.
7. Boone, E. 1983. *The codex Magliabechiano, notes and commentary*. California: University of California Press.
8. C.E Dibble, and A. J. O. Anderson. 1950-1969, *Florentine Codex: general history of the things of New Spain* (by) Fray Bernardino de Sahagún. *Monographs of the School of American Research*. 14, Parts 2-13. 11 Vols. Santa Fe: School of American Research and the University of Utah.
9. Cabrero, Teresa. *La muerte en el occidente del México prehispánico*. Mexico City, 1988.
10. Carrasco, "Sacrifice/Human Sacrifice in Religious Traditions."
11. Carrasco, "Sacrifice/Human Sacrifice in Religious Traditions."
12. Carrasco, *The Aztecs: A Very Short Introduction*.

13. Castillo Tejero, N. and F. Solis Olguin. 1975. Ofrendas Mexicanas en el Museo Nacional de Antropología. Corpus Antiquitatum Americanensium. 8. Mexico: INAH.
14. Codex Borbonicus. Sec Paso y Troncoso 1988.
15. Codex Florentine. See Sahagun 1926.
16. Codex Magliabechiano. See Boone 1983 and Nuttall 1903.
17. Devoted to de ath. This page intentionally left blank. Devoted to de ath. Santa Muerte, the Skeleton Saint R. Andrew Chesnut
18. Durán, Diego. Historia de las Indias de la Nueva España e Islas de tierra firme, vol. 1. Mexico City, 1995. The funerals of Mexica warriors and kings are fully described in this historical account.
19. Durkheim, E. 1965. The elementary forms of religious life. New Yor: The Free Press.
20. García Moreno, Renata, and Josefina Granados. "Tumbas reales de Calakmul." *Arqueología Mexicana* 42 (2000): 28–33.
21. Glass, J. B. 1975. A survey of middle american pictorial manuscripta. In Wauchope, R. and H. F. Cline (eds). *Handbook of Middle American Indians*. 14. Austin: University of California Press.
22. Goncen Orozco, M. G. 1991. Entierros Mexicanas en Iguala, Guerrero. Degree thesis in Archaeology. Mexico: ENAH/INAH/SEP.
23. Gonzalez Torres, Y. 1975. El culto a los muertos entre los Mexica. *INAH Bulletin*. 14:37-51.
24. Hamy, E. T. 1884, *Anthropologie du Mexique, mission scientifique au Mexique et dans l'Amerique central*. Paris: Imprimerie Nationale.
25. Joyce, T. A. 1920. *Mexican Archaeology*. London, 86-109. Lopez Lujan, L. 1990. Las Ofrendas del Templo Mayor de Tenochtulan. Degree thesis in Archaeology. Mexico D.F.: ENAH/INAH/SEP.

26. Lagunas, Zaíd, Carlos Serrano, and Sergio López Alonso. Enterramientos humanos de la zona arqueológica de Cholula, Puebla. Mexico City, 1976.
27. Landa, Diego. Relación de las Cosas de Yucatán. Mexico City, 1938. Historical record written in Yucatán after the Conquest.
28. López Alonso, Sergio. "Cremación y entierros en vasija en Cholula prehispánica." *Anales del INAH* (1973): 111–118.
29. López Luján, Leonardo, Robert Cobean, and Alba Guadalupe Mastache. *Xochicalco y Tula*. Mexico City, 1995.
30. López Mestas, Lorena, and Jorge Ramos de la Vega. "La tumba de Huitzilapa." *Arqueología Mexicana* 30 (1998): 70–71.
31. Martínez del Rio, P. 1953. La cueva mortuoria de la Candelaria, Coahuila. In: Reprint from *Quad. Amer.* 4:177-204
32. Matos Moctezuma, E. 1971. La muerte en el Mexico Prehispánico. In *Micaihuatl el culto a la muerte*. *Arts of Mexico*. 145:6-36. los nahuas frente a la muerte. Mexico: SEP/SETENTAS
33. Matos Moctezuma, E. 1975. Muerte al filo de obsidiana: Matos Moctezuma, E. 1983. Notas sobre algunas funerarias del Templo Mayor. In *Jahrbuch für Geschichte von Staat Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas*, 20. Böhlau, Verlag, Köln.
34. Matos Moctezuma, E. 1988. The great Temple of the Aztecs. London: Thames and Hudson.
35. Matos Moctezuma, Eduardo. Muerte a filo de obsidiana. Mexico City, 1980. A book extraordinarily written, focused on the afterlife notions and funerary rituals among the Mexicas.
36. McAnany, Patricia. *Living with the Ancestors: Kingship and Kinship in Ancient Maya Society*. Austin, Tex., 1995.

37. Murillo, Silvia. *La vida a través de la muerte*. Mexico City, 2002. The author skillfully brings together ethnohistorical and archaeological data on funerary customs from the Toluca Valley, Mexico.
38. Nagao, D. 1985. *Mexican buried offerings: a historical and contextual analysis*. Oxford: BAR International Series N. 235.
39. Nuttall, Z. 1903. *The book of the life of the ancient Mexicans*, Facsimile. Berkeley: University of California. Paso y Troncoso, F. 1988. *Descripción y exposición del Códice Borbónico*. Edición facsimile. Mexico: Siglo Veintiuno.
40. Paz, O. 1967. *The labyrinth of solitude, life and thought in Mexico*. London: Penguin Press.
41. Paz, O. 1967. *The labyrinth of solitude, life and thought in Mexico*. London: Penguin Press. Paz, O. 1967. *The labyrinth of solitude, life and thought in Mexico*. London: Penguin Press.
42. Paz, O. 1979. *Selected Poems*. London: Penguin Press.
43. *Raíces Indígenas de Las Ofrendas a Los Difuntos*.
44. Rattray, Evelyn. *Entierros y ofrendas en Teotihuacan. Excavaciones, inventario y patrones mortuorios*. Mexico City, 1997. Exhaustive inventory of Teotihuacan's burial and funerary offerings.
45. Romano, A. 1974. System of burials. In *Panorama historico y cultural. Antropología física y cultural, epoca Prehispánica*. Mexico: INAH, 83-112.
46. Romano, Arturo. "Sistema de enterramiento." In *Antropología física, época prehispánica*, edited by Javier Romero Molina, pp. 83–112. Mexico City, 1974.
47. Ruz Lhuillier, Alberto. *Costumbres funerarias de los antiguos mayas*. Mexico City, 1989. A classic book with an exceptional inventory of archaeological funerary findings, historical information, and contemporary data on the Maya culture.

48. Sahagun, Fray. B. 1926. Historia general de las cosas de la Nueva España, edición completa del Codice Florentino, Vol. 5. Mexico. Sahagun, Fray. B. 1981. Historia general de las cosas de la Nueva España, 4 Vola. Mexico: Editorial Porrúa.
49. Serrano Sanchez, C and S. Lopez Alonso, 1972. Algunos datos sobre la funeraria entre los Tlatelolcas Prehispánicos. Bibliographical Bulletin of American Anthropology. 35 (1): 47-60. Tudela de la Orden, J. 1980. Codice Tudela. Madrid: Ediciones Cultura Hispánica.
50. Serrano Sanchez, Cand Z. Lagunas. 1975. La Epoca final del Mexico antiguo, Siglos XIII al XVI. Mexico: Museo Nacional de Antropología/INAH.
51. URL: <https://aztecsandtenochtitlan.com/aztec-civilisation/aztec-customs>
52. URL: <https://www.britannica.com/topic/Aztec>
53. URL: <https://www.britannica.com/topic/Aztec-religion>
54. URL: <https://www.history.com/topics/ancient-americas/aztecs>
55. URL: <https://www.lonelyplanet.com/articles/dia-de-los-muertos-what-to-know>

ДОДАТОК

Мал. 2. Тонатіуґх ічан, Будинок Сонця, Codex Laud рl.

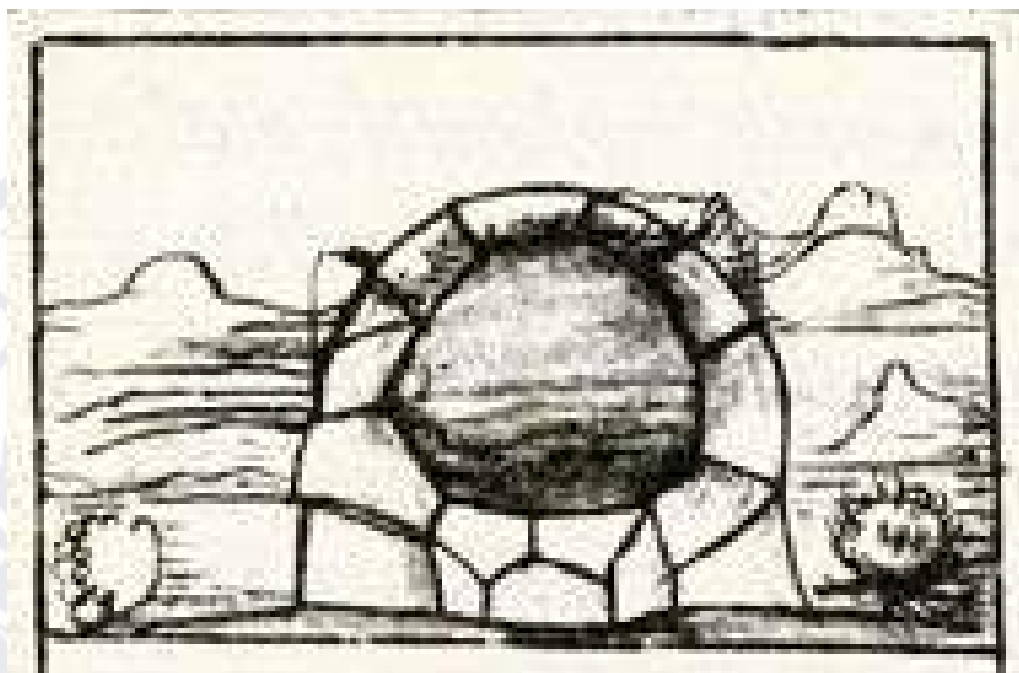
Мал. 3. Тлалокан, місце Тлалок, Codex Laud рl.

Мал. 4. Chichihualcuaauhco, «Дерево з грудьми» або «Tonacasauhtitlan», «Дерево нашого прожитку», куди потрапляли немовлята, які померли до того, як їх годували твердою їжею (кукурудза), Codex Vaticanos Rios fol.

Мал. 5. Дім кукурудзи, Чінкалко; Флорентійський кодекс, книга XII

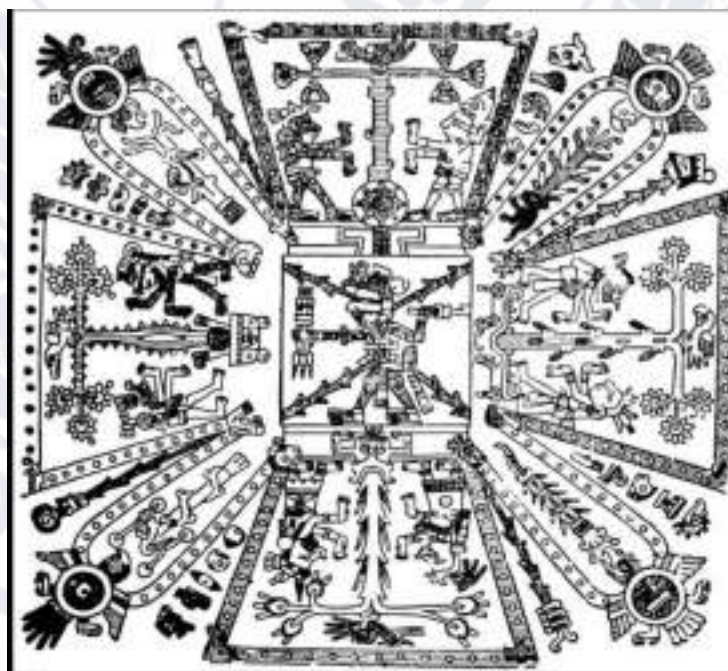
**Мал. 8. «Наші матері, наші батьки пішли... спочивати.. в печеру, місце мертвих».
Флорентійський кодекс, книга XI**

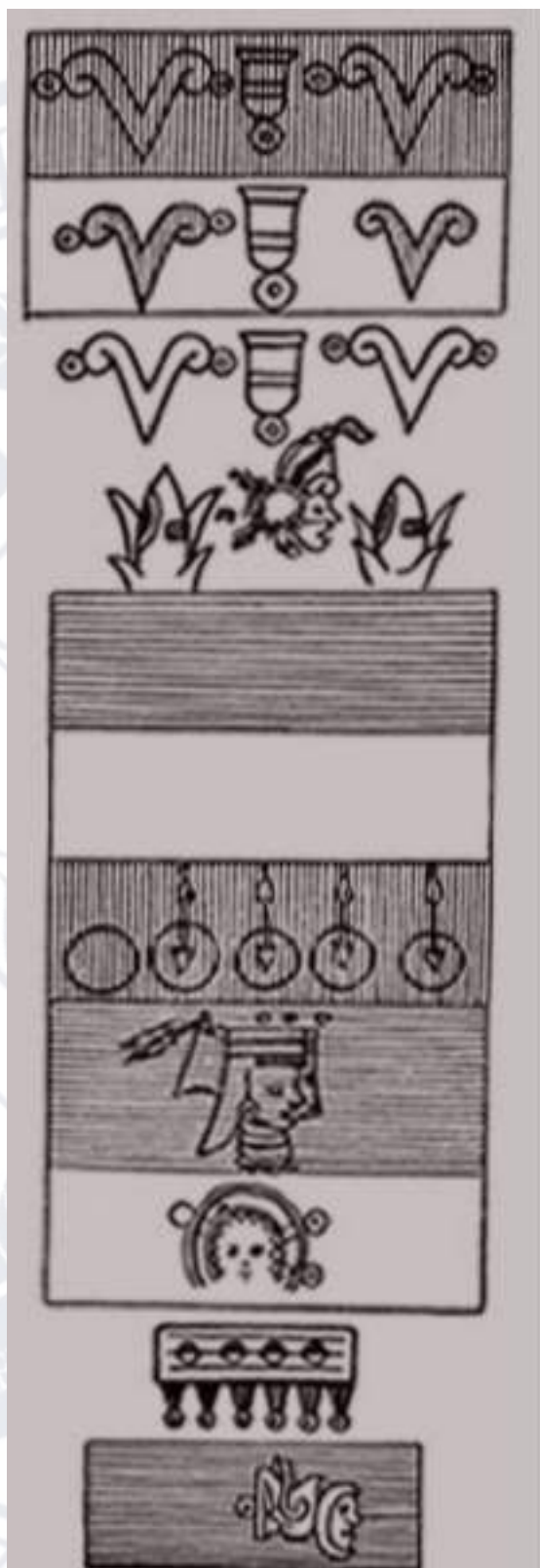
**Мал. 9. Напрямки стародавнього світу майя з відповідними кольорами
(ілюстрація Луїса Гарая)**

Мал. 10. Рівні підземного світу, Codex Vaticanus Rios fol. 2r; два верхніх стосуються попереднього фоліанта, на якому показано одне з небес і під ним землю, Тлалтікпак (у центрі). Рівні підземного світу тривають під землею.

Мал. 11. Чотири кути всесвіту ацтеків

Мал. 12. Одинадцять рівнів неба